บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ดังนี้

1. ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
    1.1 ความหมายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
    1.2 วัตถุประสงค์ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
    1.3 คุณค่าของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
    1.4 ขอบข่ายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
    1.5 บทบาทหน้าที่ของผู้รับผิดชอบหรือผู้เกี่ยวข้องในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
    1.6 ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
    1.7 กระบวนการทำงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
        1.7.1 วงจรคุณภาพ PDCA
        1.7.2 การประสานงาน
        1.7.3 การมีส่วนร่วม
    1.8 ประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
2. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
    2.1 ความหมายของรูปแบบ
    2.2 ประเภทของรูปแบบ
    2.3 องค์ประกอบของรูปแบบ
    2.4 ลักษณะของรูปแบบที่ดี
    2.5 ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

3. บริบทสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

3.1 ข้อมูลทั่วไปของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

3.2 ทิศทางการพัฒนาการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

1. ความหมายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มีผู้กล่าวถึงความหมายระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

กรมสุขภาพจิต (2546, หน้า 7) กล่าวว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน พร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงานดังกล่าว และมีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูที่เกี่ยวข้อง หรือบุคลากรภายนอก รวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมจากโรงเรียน สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 17) และ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และคณะครู มีวิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

สรุปได้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีวิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

2. วัตถุประสงค์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มีผู้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

กรมสุขภาพจิต (2546, หน้า 3) และ สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 13) และ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552, หน้า 13) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ดำเนินการช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. เพื่อให้โรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการทำงานร่วมกันโดยผ่านกระบวนการทำงานที่ชัดเจน มีร่องรอยหลักฐานการปฏิบัติงาน สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้

สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ มีร่องรอยหลักฐานการปฏิบัติงานและสามารถตรวจสอบได้

3. คุณค่าของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 13–14) ได้นำเสนอถึงคุณค่าของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ ดังนี้

1. นักเรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างทั่วถึงและตรงตามสภาพปัญหา

2. สัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนเป็นไปด้วยดีและอบอุ่น

3. นักเรียนรู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ มีการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient : EQ) ซึ่งเป็นรากฐานในการพัฒนาความเก่ง (Intelligence Quotient : IQ) คุณธรรม จริยธรรม (Moral Quotient : MQ) และความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรค (Adversity Quotient : AQ)

4. นักเรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข และได้รับการส่งเสริมพัฒนาเต็มตามศักยภาพอย่างรอบด้าน

5. ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพนักเรียนอย่างเข้มแข็งจริงจังด้วยความเสียสละ เอาใจใส่

4. ขอบข่ายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

นักวิชาการได้กล่าวถึงขอบข่ายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552, หน้า 17–20) กล่าวว่า

การดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษา อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคน มีวิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ ขอบข่ายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มี 5 ด้าน ดังนี้ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) การคัดกรองนักเรียน 3) การส่งเสริมและพัฒนา 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา และ 5) การส่งต่อ

1. การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

ด้วยความหลากหลายของนักเรียน และนักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐานความเป็นมาของชีวิตที่แตกต่างกัน ผ่านการหล่อหลอมให้เกิดพฤติกรรมในหลายลักษณะทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้นการรู้จักข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับตัวนักเรียน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้มีความเข้าใจนักเรียนมากขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อการคัดกรองนักเรียนได้อย่างถูกทาง ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์และวิธีการที่หลากหลายตามหลักวิชาการ มิใช่การใช้ความรู้สึกหรือคาดเดา โดยเฉพาะในการแก้ปัญหาของนักเรียน ซึ่งจะทำให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดต่อการช่วยเหลือนักเรียน

2. การคัดกรองนักเรียน

การคัดกรองนักเรียนเป็นการพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียนเพื่อจัดกลุ่มนักเรียนซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการหาวิธีที่เหมาะสมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นด้วยความรวดเร็วและถูกต้องแม่นยำ ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอาจจัดกลุ่มนักเรียนตามผลการคัดกรองเป็น 2, 3 หรือ 4 กลุ่ม ก็ได้ ตามขอบข่ายและเกณฑ์การคัดกรอง ในกรณีนี้แบ่งนักเรียนเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มปกติ คือ นักเรียนที่ได้รับการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียนอยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มปกติ ซึ่งควรได้รับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและส่งเสริมพัฒนา

2) กลุ่มเสี่ยง คือ นักเรียนที่อยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มเสี่ยงตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนต้องให้การป้องกันและแก้ไขตามกรณี

3) กลุ่มมีปัญหา คือ นักเรียนที่อยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มมีปัญหาตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียน ซึ่งนักเรียนต้องช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาโดยเร่งด่วน

4) กลุ่มที่มีความสามารถพิเศษ คือ นักเรียนที่มีความเป็นอัจฉริยะแสดงออกซึ่งความสามารถอันโดดเด่นด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านอย่างเป็นที่ประจักษ์ เมื่อเทียบกับผู้มีอายุในระดับเดียวกันภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกัน ซึ่งโรงเรียนต้องให้การส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนาศักยภาพความสามารถพิเศษนั้นจนถึงสูงสุด

3. การป้องกันและแก้ไขปัญหา

ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูควรให้ความเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหานั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาวิธีช่วยเหลือทั้งการป้องกันและการแก้ไขปัญหาโดยไม่ปล่อยปละละเลยนักเรียนจนกลายเป็นปัญหาของสังคม การสร้างภูมิคุ้มกัน การป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียน จึงเป็นภาระงานที่ยิ่งใหญ่และมีคุณค่าอย่างมากในการพัฒนาให้นักเรียนเติบโต เป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป

การป้องกันและแก้ไขปัญหาให้กับนักเรียนนั้นมีหลายเทคนิควิธีการ แต่สิ่งที่ครูที่ปรึกษาจำเป็นต้องดำเนินการมีอย่างน้อย 2 ประการ คือ

1) การให้คำปรึกษาเบื้องต้น

2) การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

4. การส่งเสริมพัฒนานักเรียน

การส่งเสริมพัฒนานักเรียนเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนไม่ว่าจะเป็นนักเรียนกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง กลุ่มมีปัญหา หรือกลุ่มที่มีความสามารถพิเศษให้มีคุณภาพมากขึ้น ได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีความภาคภูมิใจในตนเองในด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหากลับมาเป็นนักเรียนกลุ่มปกติและมีคุณภาพตามมาตรฐานที่โรงเรียนหรือชุมชนคาดหวังต่อไป

การส่งเสริมพัฒนานักเรียนมีหลายวิธีที่โรงเรียนสามารถพิจารณาดำเนินการ ได้แต่มีกิจกรรมหลักสำคัญที่โรงเรียนต้องดำเนินการ คือ

1) การจัดกิจกรรมโฮมรูม

2) การเยี่ยมบ้าน

3) การจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom Meeting)

4) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

5. การส่งต่อ

ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียน โดยครูที่ปรึกษาอาจมีกรณีที่บางปัญหามีความยากต่อการช่วยเหลือ หรือช่วยเหลือแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้นก็ควรดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านต่อไปเพื่อให้ปัญหาของนักเรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกทางและรวดเร็วขึ้นหากปล่อยให้เป็นบทบาทหน้าที่ของครูที่ปรึกษาหรือครูคนใดคนหนึ่งเพียงลำพังความยุ่งยากของปัญหาอาจมีมากขึ้นหรือลุกลามกลายเป็นปัญหาใหญ่โตจนยากต่อการแก้ไข ซึ่งครูที่ปรึกษาสามารถดำเนินการได้ตั้งแต่กระบวนการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล หรือการคัดกรองนักเรียนก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาของนักเรียนในแต่ละกรณี ซึ่งการส่งต่อแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1) การส่งต่อภายใน ครูที่ปรึกษาส่งต่อไปยังครูที่สามารถให้การช่วยเหลือนักเรียนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหา เช่น ส่งต่อครูแนะแนว ครูพยาบาล ครูประจำวิชา หรือครูฝ่ายปกครอง

2) การส่งต่อภายนอก ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครองเป็นผู้ดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญภายนอก หากพิจารณาเห็นว่าเป็นกรณีปัญหาที่มีความยากเกินกว่าศักยภาพของโรงเรียนจะดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้

กระบวนการและขั้นตอนของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังภาพประกอบ 2

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

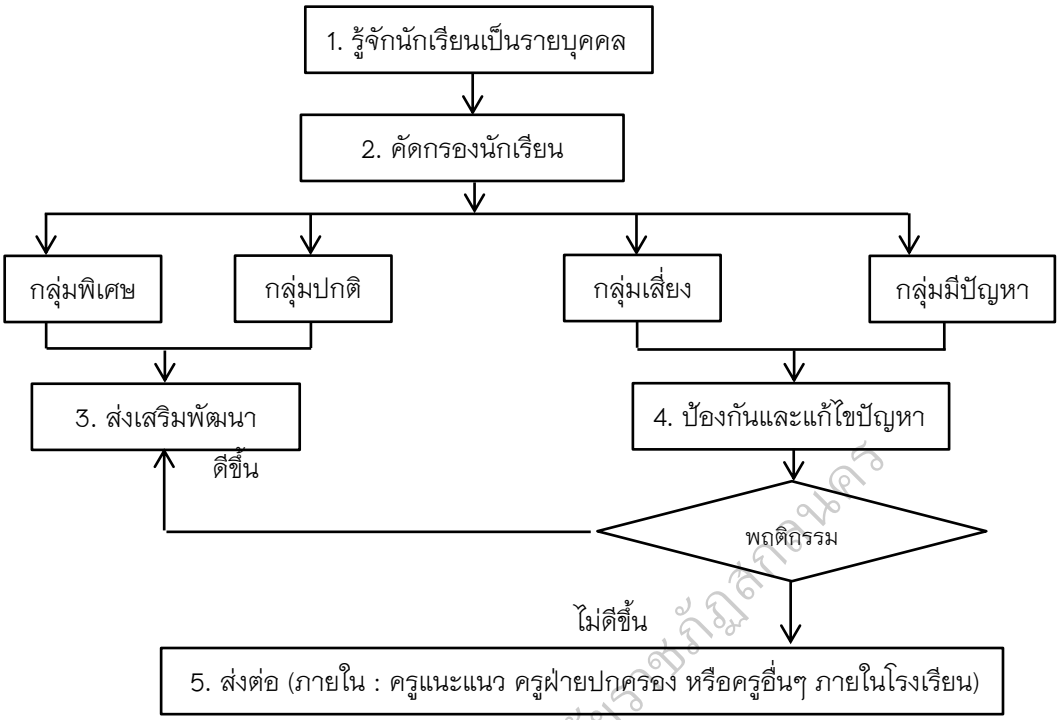

ภาพประกอบ 2 กระบวนการและขั้นตอนของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 20)

5. บทบาทหน้าที่ของผู้รับผิดชอบหรือผู้เกี่ยวข้องในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทำงานเป็นทีมในรูปคณะกรรมการมีความจำเป็นอย่างมากต่อความสำเร็จของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนั้น โครงสร้างคณะกรรมการ การประสานงานระหว่างกรรมการและบทบาทหน้าที่ของแต่ละคณะ จึงต้องชัดเจนและมีประสิทธิภาพโดยปกติจะมีกรรมการ 3 คณะ คือ คณะกรรมการอำนวยการ (ทีมนำ) คณะกรรมการประสานงาน (ทีมประสาน/ทีมสนับสนุน/ทีมคุณภาพ) และคณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ)

5.1 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 28-30) ได้นำเสนอถึงบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไว้ดังนี้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

1. คณะกรรมการอำนวยการ (ทีมนำ)

คณะกรรมการอำนวยการ (ทีมนำ) ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นประธานกรรมการ มีกรรมการตำแหน่งต่างๆ ได้แก่ รองผู้อำนวยการทุกฝ่าย หัวหน้าระดับ หัวหน้าแผนงาน หัวหน้างานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนชุมชน และหัวหน้างานแนะแนวเป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการอำนวยการ (ทีมนำ) มีบทบาทหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1) ส่งเสริม สนับสนุน การขับเคลื่อนและผดุงรักษาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2) สร้างขวัญ กำลังใจ และพัฒนางานบุคลากร

3) เป็นผู้นำในการผนึกผสาน บูรณาการภารกิจ โดยรวมของสถานศึกษา

4) ประสานสัมพันธ์และสร้างความเข้มแข็งให้ทีมประสานทีมนำ และเครือข่ายการดำเนินงานจากทุกส่วน

5) นิเทศ กำกับติดตามและประเมินผล

2. คณะกรรมการประสานงาน (ทีมประสาน)

คณะกรรมการประสานงาน (ทีมประสาน) ประกอบด้วย รองผู้อำนวยการที่ผู้บริหารมอบหมายเป็นประธานกรรมการ มีกรรมการตามตำแหน่งและหน้าที่ต่างๆ ได้แก่ หัวหน้าระดับทุกระดับ หัวหน้างานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หัวหน้างานอนามัย ครูพยาบาล และหัวหน้างานแนะแนวเป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการประสานงาน (ทีมประสาน) มีบทบาทหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1) ปฏิบัติงานในฐานะบุคลากรหลักในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2) ประสานงานระหว่างคณะกรรมการอำนวยการ (ทีมนำ) และคณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ) และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3) จัดทำเครื่องมือ สื่ออุปกรณ์ที่จำเป็นในการพัฒนาการดำเนินงานและรับผิดชอบในการชี้แจง สร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน

4) จัดการประชุมคณะกรรมการทุกฝ่าย อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อแสวงหาแนวทางในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

5) สรุปรายงานผลการดำเนินงานและการดำเนินการอื่นใดเพื่อระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. คณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ)

คณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ) ประกอบด้วย หัวหน้าระดับชั้นเป็นประธานกรรมการ มีกรรมการตามตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ได้แก่ รองหัวหน้าระดับ ครูที่ปรึกษา ครูผู้สอน และครูแนะแนวเป็นกรรมการและเลขานุการ มีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

1) ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องและดำเนินการประชุมชี้แจง

2) บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงานประเมินผลและจัดทำรายงานตามระดับชั้น

3) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของครูที่ปรึกษาและนักเรียนเพื่อประโยชน์ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4) ประชุมคณะกรรมการอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ

5) ดำเนินการดูแล ให้ความช่วยเหลือนักเรียน ตามขั้นตอนและกระบวนการของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

5.2 บทบาทหน้าที่ของบุคลากรในคณะกรรมการดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 30-34) ได้นำเสนอถึงบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในคณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ) ดังนี้

1. หัวหน้าระดับ/รองหัวหน้าระดับ

ติดตาม กำกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียนครูที่ปรึกษา ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดประชุมครูในระดับ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดประชุมกลุ่มเพื่อปรึกษาปัญหารายกรณี (Case Conference) บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงานและจัดทำรายงานประเมินผลระดับส่งผู้บริหารโดยผ่านทีมประสาน

2. ครูที่ปรึกษา/ครูประจำชั้น

ดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามแนวทางที่กำหนด ดังนี้

1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยการรวบรวมข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล จัดทำข้อมูลให้เป็นระบบและเป็นปัจจุบัน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

2) การคัดกรองนักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลจำแนกจัดกลุ่มผู้เรียน เช่น กลุ่มเด็กมีความสามารถพิเศษ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหาต้องการการช่วยเหลือเร่งด่วน

3) พัฒนาและส่งเสริมนักเรียน โดยกิจกรรม โครงการ โครงงาน ส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนดำรงชีวิตให้รู้จักตนเอง รักและเห็นคุณค่าในตนเอง ทักษะในการดำรงชีวิต

4) การป้องกัน และแก้ไขปัญหา ดูแลช่วยเหลือให้คำปรึกษากรณีปัญหาที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

5) การส่งต่อ กรณีปัญหาของนักเรียนซับซ้อน ให้ส่งต่อไปยังครูแนะแนว ฝ่ายปกครอง หรือผู้มีทักษะความสามารถตรงกับลักษณะปัญหา พัฒนาตนเองด้านองค์ความรู้ทางจิตวิทยาการแนะแนวและให้คำปรึกษาร่วมประชุมกลุ่ม ปรึกษาปัญหารายกรณี บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงานและประเมินผล รายงานส่งหัวหน้าระดับ

3. ครูแนะแนว

1) นิเทศ (Supervising) สนับสนุนและเป็นแกนหลักแก่ครูที่ปรึกษา และผู้เกี่ยวข้องทุกคนในการให้ความรู้ เทคนิค วิธีการ และกระบวนการตามหลักจิตวิทยาและการแนะแนวเพื่อใช้ในการดูแลและช่วยเหลือนักเรียนในประเด็นสำคัญต่อไปนี้

1.1) เทคนิค วิธีการ และเครื่องมือ เพื่อการรู้จักและเข้าใจผู้เรียนรวมทั้งการคัดกรองจัดกลุ่มผู้เรียน การให้คำปรึกษาเบื้องต้น เช่น การใช้ระเบียนสะสม แบบทดสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์

1.2) เสนอแนะแนวทาง การจัดกิจกรรมโฮมรูม การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน และกิจกรรมสำหรับผู้เรียนทุกกลุ่มคัดกรอง

1.3) ให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับธรรมชาติและลักษณะของผู้เรียนกลุ่มพิเศษต่างๆ และเสนอแนวทางในการดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้

2) ให้คำปรึกษา (Counseling) แก่ผู้เรียน (ในกรณีครูปรึกษาไม่สามารถแก้ไขหรือยากต่อการช่วยเหลือ) ผู้ปกครอง และผู้ขอรับบริการทั่วไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

3) ประสาน (Co-coordinating) กับผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษาเป็นระบบ “เครือข่าย” ในการดำเนินงานแนะแนวและการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4) จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในคาบแนะแนว

5) ให้บริการต่างๆ หรือจัดทำโครงการ กิจกรรมกลุ่มต่างๆ ให้นักเรียน ซึ่งเป็นการสนับสนุนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

6) ร่วมประชุมกลุ่มปรึกษาปัญหารายกรณี

7) ในกรณีที่นักเรียนมีปัญหายากต่อการช่วยเหลือของครูแนะแนว ให้ส่งต่อผู้เชี่ยวชาญภายนอกและติดตามการช่วยเหลือนักเรียน

8) บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงานและประเมินผลรายงานส่งผู้บริหารหรือหัวหน้าระดับ

4. ครูผู้สอนประจำวิชาและครูที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาข้อมูลของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อรู้จักและเข้าใจนักเรียนอย่างแท้จริง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนแก่ครูที่ปรึกษา และให้ความร่วมมือกับครูที่ปรึกษาและผู้เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้ข้อมูลการรู้จักและเข้าใจผู้เรียนในการจัดกระบวนการการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและบริการต่างๆ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ให้คำปรึกษาเบื้องต้นรายวิชาที่สอนในการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ ทักษะการดำรงชีวิตและบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ พัฒนาตนเองด้านองค์ความรู้ทางจิตวิทยาและการแนะแนว และนำมาบูรณาการในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ร่วมประชุมกลุ่มปรึกษาปัญหารายกรณี ในกรณีเกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงาน สรุปผลและรายงานส่งหัวหน้าระดับ

5. ผู้แทนนักเรียน

เรียนรู้ ทำความเข้าใจกรอบแนวคิดของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประสานงานในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของเพื่อน นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม เป็นแกนนำในการดูแลช่วยเหลือเพื่อนนักเรียนให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้และการเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

5.3 บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 13-25) ได้นำเสนอถึงบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ดังนี้ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนทุกคนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในสังคม การดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นระบบที่มีกระบวนการทำงานชัดเจน ประกอบด้วย การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพัฒนานักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา และการส่งต่อ ดังนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ดังนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหน่วยงานกลางที่มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการดำเนินงานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติ คือ สถานศึกษาสามารถดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) กำหนดนโยบายและหน่วยงานที่รับผิดชอบในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นเครือข่ายการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียน

3) ส่งเสริมสนับสนุนให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเกิดการพัฒนาองค์ความรู้สู่การปฏิบัติด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4) สนับสนุน ช่วยเหลือให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษาสามารถดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) ส่งเสริมให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีระบบติดตามประเมินผลและรายงานความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สพท.)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนและส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนภายในสังกัด รวมทั้งการประสานติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

1) นำนโยบายการดูแลช่วยเหลือนักเรียนสู่การปฏิบัติในสถานศึกษา

2) ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาเกิดการพัฒนาองค์ความรู้และความสามารถในการปฏิบัติด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3) สนับสนุน ช่วยเหลือให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานการช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ

4) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

5) ติดตามประเมินผลและรายงานกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3. สถานศึกษา

สถานศึกษา เป็นสถาบันที่ประกอบไปด้วยบุคคลต่างๆ ที่จะทำให้เกิดการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรอื่นๆ

4. ผู้บริหารสถานศึกษา

ในฐานะที่ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำสูงสุดในสถานศึกษา สามารถบริหารจัดการและให้ความสำคัญในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ จึงควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) บริหารจัดการให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

2) ประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานและบุคคลภายนอก เช่น ผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง องค์กรต่างๆ สาธารณสุข โรงเรียน สถานีตำรวจ ฯลฯ

3) ดูแล กำกับ นิเทศ ติดตาม ประเมินผล สนับสนุนและให้ขวัญกำลังใจในการดำเนินงาน

5. ครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษา

ครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษา เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุดและเป็นบุคลากรหลักในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

2) การคัดกรองจำแนกกลุ่มนักเรียน

3) การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมพัฒนา

4) การจัดกิจกรรมป้องกัน แก้ไข ช่วยเหลือ

5) การส่งต่อ

6) การรายงานผล

6. ครูประจำวิชาหรือครูทั่วไป

ครูทุกคนที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) ดูแลนักเรียนและให้คำปรึกษาเบื้องต้นแก่นักเรียน

2) ศึกษา สังเกต ดูแล รวบรวมข้อมูล

3) ประสานงานกับครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษาเพื่อส่งเสริม ป้องกัน แก้ไขพฤติกรรมนักเรียน

4) จัดกิจกรรม ส่งเสริม ป้องกัน แก้ไข เพื่อพัฒนานักเรียน

7. นักเรียน

เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในระบบการดูแลช่วยเหลือทั้งเป็นผู้รับการช่วยเหลือและให้การช่วยเหลือแก่สถานศึกษาเพื่อดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) มีบทบาทหน้าที่ของนักเรียนและสนับสนุนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2) ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการนักเรียน

3) ให้ความร่วมมือในการสอดส่องพฤติกรรมของนักเรียนในสถานศึกษา

4) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

5) สร้างเครือข่ายเพื่อนช่วยเพื่อน พี่ช่วยน้อง

6) เข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา

7) ประสานสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับบ้าน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

8. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นองค์คณะบุคคลที่ประกอบด้วยตัวแทนหน่วยงาน ซึ่งมีส่วนในการพัฒนาการศึกษา จึงควรมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1) ให้การสนับสนุนด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2) ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3) เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริม พัฒนา แก้ไขปัญหานักเรียน

4) ติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรต่างๆ ในการส่งเสริมพัฒนาและแก้ไขปัญหา

5) อำนวยความสะดวกในการประสานงานเมื่อสถานศึกษาต้องการความช่วยเหลือ

9. ผู้ปกครองและชุมชน

ผู้ปกครองและชุมชน เป็นบุคคลและกลุ่มบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนในพื้นที่มากที่สุดที่จะให้การเอาใจใส่ดูแลนักเรียนได้อย่างดี จึงมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1) จัดสภาพแวดล้อม ประสบการณ์ ให้นักเรียนได้สัมผัสกับตัวอย่างที่ดี

2) สนับสนุนส่งเสริมให้กำลังใจนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจ และศักยภาพของตนเอง

3) ใช้หลักจิตวิทยาในการเลี้ยงดูบุตรหลาน

4) เข้าร่วมประชุม วางแผน หาแนวทางการดำเนินงาน

5) ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริม พัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน

6) ให้คำปรึกษา คำแนะนำที่ดีแก่นักเรียน

10 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายและบรรลุผล จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกส่วน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ในสังคม และเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน อย่างมีคุณภาพ การประสานงานและการสร้างความร่วมมือร่วมใจในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา ควรประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น กรมสุขภาพจิต ศูนย์อนามัยเขตฯ สาธารณสุขจังหวัด สาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น การปกครองพิเศษ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม สื่อมวลชน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ องค์กรเอกชน องค์กรอิสระ ซึ่งมีความสามารถในการสนับสนุนและให้ความร่วมมือได้ ดังนี้

1) ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กวัยต่างๆ

2) สอดส่องดูแลให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนทั้งด้านความปลอดภัยและการแก้ปัญหาพฤติกรรม

3) ร่วมมือกับสถานศึกษาจัดกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคล

4) เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกงาน และเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักเรียนตามความรู้ความสามารถ ความสนใจ และความถนัด

5) ติดตามผล สะท้อนปัญหา และแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

6) ให้ความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสนเทศ ที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ

7) ให้การสนับสนุนและเป็นเครือข่ายในการพัฒนาและขยายผลการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

สรุปว่า บทบาทหน้าที่ของผู้รับผิดชอบหรือผู้เกี่ยวข้องในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนนั้น ผู้รับผิดชอบแต่ละคนนั้นย่อมมีบทบาทและหน้าที่ของตนเองแตกต่างกันไป ตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงาน และปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

6. ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

นักวิชาการได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

ปิยพร ป้อมเกษตร์ (2550, หน้า 83) ได้ศึกษาประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อสร้างโมเดลเชิงสาเหตุประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 1) ความพร้อมด้านบุคลากร 2) นโยบายและการบริหาร 3) ความเพียงพอด้านทรัพยากร 4) ความร่วมมือของชุมชนกับผู้ปกครอง และ 5) การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551, หน้า 7) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 1) ทีมนำและทีมประสาน อันได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน รองผู้บริหารโรงเรียนทุกฝ่าย คณะกรรมการสถานศึกษา รวมทั้งหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้างานต่างๆ ตระหนักถึงความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและให้การสนับสนุนการดำเนินงานหรือร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสมอย่างสม่ำเสมอ 2) ครูทุกคนและผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความตระหนักในความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและมีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน มีความสุขที่จะพัฒนานักเรียนทุกด้าน 3) คณะกรรมการหรือคณะทำงานทุกคน จะต้องมีการประสานงานอย่างใกล้ชิด และมีการประชุมแต่ละคณะอย่างสม่ำเสมอตามที่กำหนด 4) ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักสำคัญในการดำเนินงานโดยต้องได้รับความร่วมมือจากครูทุกคนในโรงเรียน รวมทั้งการสนับสนุนในเรื่องต่างๆ จากโรงเรียน 5) การอบรมให้ความรู้และทักษะรวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลความรู้แก่ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่เอื้อประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะเรื่องจิตวิทยาและการแนะแนว และการให้คำปรึกษาเบื้องต้น และแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ ของนักเรียน ซึ่งนักเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ และ 6) ผู้ปกครองและเครือข่ายร่วมพัฒนาในทุกส่วนของสังคม มีความมุ่งมั่นในการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนและเยาวชนในเชิงบูรณาการอย่างเข้มแข็งและจริงจัง

สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552, หน้า 12) ได้ทำการวิจัยและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

(พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารเป็นผู้นำในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ครูมีเจตคติที่ดี และมีความสามารถในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 4) นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 5) สื่อ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน

แดน ศรีชนะวัฒน์ (2555, หน้า 41) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1 ได้กำหนดปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) การบริหารและการจัดการ ควรจะต้องมีการกำหนดแผนกลยุทธ์ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) การพัฒนาทักษะ ความรู้ แก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และ 3) การมีส่วนร่วมของครูที่ปรึกษา บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ผู้ปกครองและชุมชน

สุวรรณา แสงสุริฉาย (2556, หน้า 383) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบออนไลน์ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานสายงานบริหารเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุน 2) เครื่องมือในการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียนและข้อมูลสารสนเทศ 3) ครูแนะแนว ผู้ปกครอง และนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษาได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ และมีความตระหนัก 4) การมีแผนปฏิบัติการในการส่งเสริมพัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน และ 5) มีเครือข่ายภายในสถานศึกษาในการขับเคลื่อนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วยทุกภาคส่วน เช่น ผู้บริหาร ครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา และนักเรียนเพื่อนที่ปรึกษา เครือข่ายภายนอกสถานศึกษา เช่น เครือข่ายผู้ปกครอง สหวิชาชีพ และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง

อรวรรณ แสนเยีย (2556, หน้า 151–153) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 2 พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 1) การปฏิบัติหน้าที่ของครูที่ปรึกษา 2) การพัฒนา

บุคลากร 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 4) การนิเทศระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 5) การปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของผู้บริหาร

ชัยมงคล ขัตติยะราช (2557, หน้า 147) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอยู่ในระดับมาก 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 2) ความรับผิดชอบของครู 3) การให้ความร่วมมือของผู้ปกครอง 4) การได้รับความร่วมมือจากนักเรียน 5) การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ 6) ความสัมพันธ์ที่ดีของทีมงาน

ประชุม ปิ่นสกุล (2557, หน้า 99) ได้พัฒนารูปแบบการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวว่า ในการบริหารรูปแบบการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจะประสบความสำเร็จต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุน ประกอบด้วย 1) ระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ 2) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 3) ความร่วมมือของผู้ปกครอง 4) การทำงานเป็นทีม และ 5) ความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ

วรรณภา เย็นมนัส (2557, หน้า 111–112) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 พบว่ามี 3 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 2) ด้านการทำงานเป็นทีม และ 3) ด้านการนิเทศ ติดตาม และประเมินผล

ไพโรจน์ เคนวิเศษ (2558, หน้า 196) ได้พัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิผลต่อประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มี 3 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงเอกัตถบุคคล 2) ปัจจัยสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ ได้แก่ การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้เป็นทีม และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ 3) ปัจจัยสร้างความร่วมมือกับชุมชน ประกอบด้วย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ตัวแปรสังเกตได้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน การเรียนรู้ร่วมกัน และการยึดชุมชนเป็นฐาน

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สรุปได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 การสังเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

นักวิชาการ/นักวิจัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551)	สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	แดน ศรีชมะภูมิ (2555)	สุกรรณา แสงสีชมพู (2556)	อรวรรณ แสนเย็น (2556)	ชัยมงคล ขัตติยะราช (2557)	ประชุม ปิ่นสกุล (2557)	รุจรดา เสนีย์สมัย (2557)	ไพโรจน์ เดชวิเศษ (2558)	รวมความถี่
1. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา หมายรวมถึง 1) ทีมนำและทีมประสาน อันได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน รองผู้บริหารโรงเรียนทุกฝ่าย คณะกรรมการสถานศึกษา รวมทั้ง หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้างานต่างๆ ตระหนักถึงความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและให้การสนับสนุนการดำเนินงานหรือร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสมอย่างสม่ำเสมอ 2) ผู้บริหารเป็นผู้นำในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3) ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานสายงานบริหารเห็นความสำคัญ และให้การสนับสนุน 4) การปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของผู้บริหาร และ 5) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	8

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตาราง 1 (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551)	สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	แดน ศรีชนะวัฒน์ (2555)	สุวรรณา แสงสุริยาย (2556)	ชัยยงค์ แสนเมือง (2556)	ชัยยงค์ มงคลชัยยะราช (2557)	ประชุม ปินสกุล (2557)	วรรณกา เย็นมนัส (2557)	ไพโรจน์ เคนนิเคต (2558)	รวมความถี่
2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของบุคลากร หมายรวมถึง 1) ความพร้อมด้านบุคลากร 2) ครูทุกคนและผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความตระหนักในความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และมีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน มีความสุขที่จะพัฒนานักเรียนทุกด้าน 3) ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักสำคัญในการดำเนินงาน โดยต้องได้รับความร่วมมือจากครูทุกคนในโรงเรียน รวมทั้งการสนับสนุนในเรื่องต่างๆ จากโรงเรียน 4) การปฏิบัติหน้าที่ของครูที่ปรึกษา และ 5) ความรับผิดชอบของครู	✓	✓	✓			✓	✓				5

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตาราง 1 (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551)	สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	แดน ศรีชมะวัฒน์ (2555)	สุวรรณา เหลาไธสง (2556)	อรัญรอน แสนเย็น (2556)	ชัยมงคล ชัตติยะราช (2557)	ประชุม ปิ่นคัญคุล (2557)	วรรณกา เย็นมนัส (2557)	ไพโรจน์ เคนดีเดช (2558)	รวมความถี่
3. การทำงานเป็นทีม หมายรวมถึง 1) คณะกรรมการหรือคณะทำงานทุกคน จะต้องมีการประสานงานอย่างใกล้ชิด และมีการประชุมแต่ละคณะอย่างสม่ำเสมอตามที่กำหนด และ 2) ความสัมพันธ์ของทีมงานที่ดี		✓					✓	✓	✓	✓	5
4. ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หมายรวมถึง 1) ความร่วมมือของชุมชนกับผู้ปกครอง 2) ผู้ปกครองและเครือข่ายร่วมพัฒนาในทุกส่วนของสังคมมีความมุ่งมั่นในการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนและเยาวชนในเชิงบูรณาการอย่างเข้มแข็งและจริงจัง 3) การมีส่วนร่วมของครูที่ปรึกษา บุคลากรที่เกี่ยวข้องผู้ปกครองและชุมชน และ 4) การมีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	9

ปัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตาราง 1 (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551)	สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	แดน ศรีชนะวัฒน์ (2555)	สุวรรณา แสงสุริยาย (2556)	อุรารัตน์ แสนเย็น (2556)	ชัยมงคล ชัตติยะราช (2557)	ประชุม ปินสกุล (2557)	วรรณกา เย็นน้ัส (2557)	ไพโรจน์ เดนดิเศษ (2558)	รวม
5. การนิเทศ ติดตาม ประเมินผล						✓			✓		2
6. นโยบายและการบริหาร	✓			✓	✓						3
7. ความเพียงพอด้านทรัพยากร หมายรวมถึง สื่อ เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ ระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ	✓		✓		✓			✓			4
8. การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	✓							✓	✓		3
9. นักเรียนมีส่วนร่วม			✓					✓			2
10. การพัฒนาบุคลากร หมายรามถึง การอบรมให้ความรู้และทักษะ รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลความรู้แก่ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง		✓		✓		✓					3

จากตาราง 1 การสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีค่าร้อยละ 50 หรือความถี่ 5 ขึ้นไป ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของบุคลากร 3) การทำงานเป็นทีม และ 4) ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

7. กระบวนการทำงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มีผู้กล่าวถึง กระบวนการทำงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

ภัทรียา ดังก้อง (2549, หน้า 82–85) ได้ศึกษากระบวนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสหวิทยาเขตเวียงโกศัย 1 จังหวัดแพร่ พบว่า กระบวนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการเตรียมการและการวางแผนการดำเนินงาน การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน การจัดทำโครงการ แผนปฏิบัติงาน ปฏิทินการปฏิบัติงาน การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่น การดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5 ด้าน คือ มีการดำเนินงานการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล จัดทำเกณฑ์การคัดกรองนักเรียน จัดทำกิจกรรมให้นักเรียนและนักเรียนได้มีส่วนร่วมจัดกิจกรรมในและนอกห้องเรียน ส่งต่อภายในที่มีปัญหายากต่อการดูแลช่วยเหลือ นอกจากนี้ยังพบว่า มีการดำเนินงาน การกำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานโดยคณะกรรมการประสานงาน รายงานผลการดำเนินงานต่อผู้บริหารโรงเรียน

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551, หน้า 11–13) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนที่ใช้วงจรเดมมิ่ง (PDCA) ดังภาพประกอบ 3

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

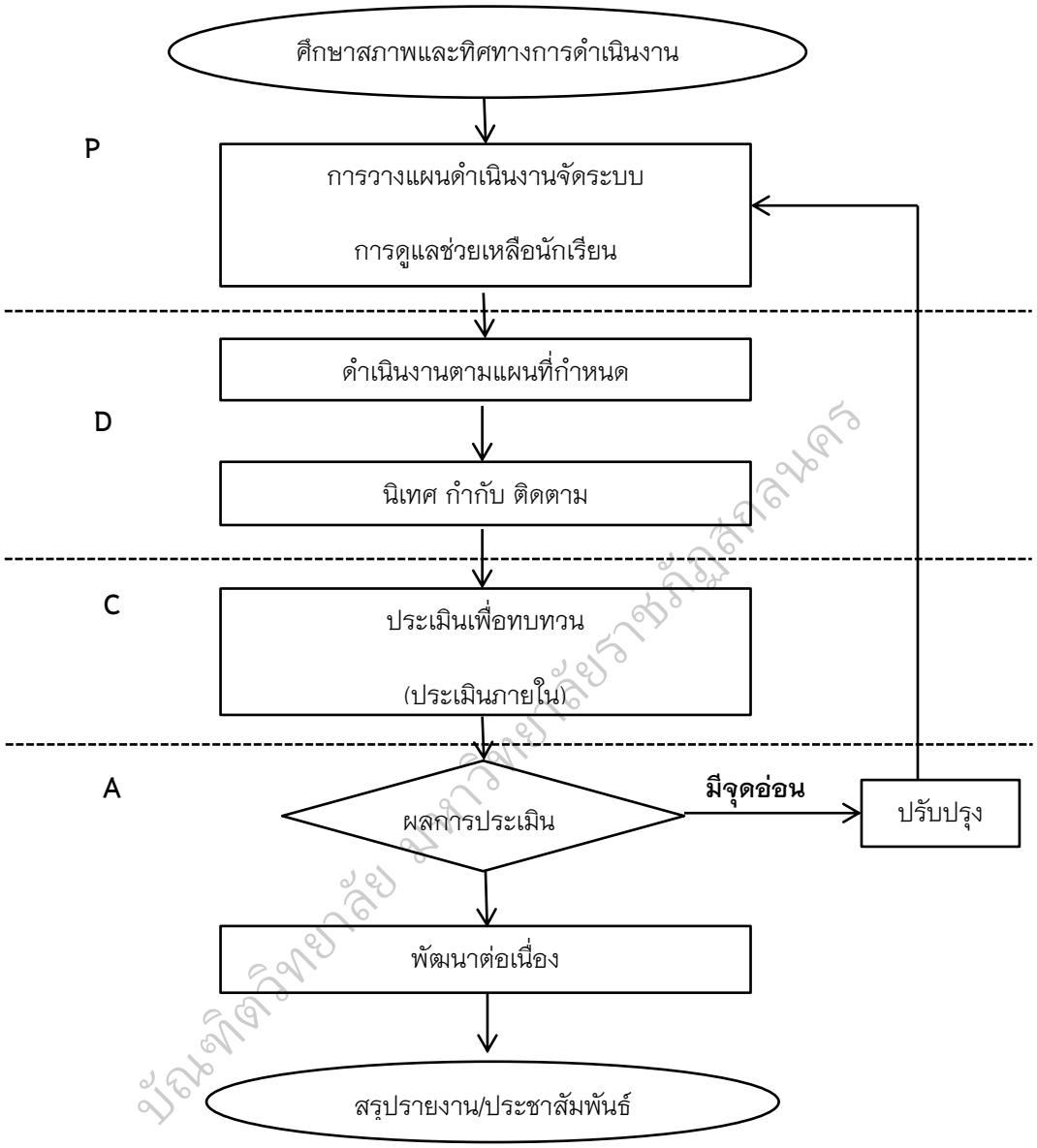

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาพประกอบ 3 แสดงการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน

ที่มา : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551, หน้า 10)

จากแผนภูมิแสดงการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีแนวทางการดำเนินการ ดังตาราง 2

ตาราง 2 แนวทางการดำเนินงานการบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	แนวทางการดำเนินงาน
1. ศึกษาสภาพและทิศทางการดำเนินงาน	– ศึกษาและทำความเข้าใจนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน – ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา และศักยภาพของสถานศึกษาในการจัดทำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน – ศึกษาและวิเคราะห์บริบทของชุมชน
2. วางแผนดำเนินงานจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	– จัดสร้างทีมทำงานและสร้างความตระหนัก เจตคติที่ดีในการทำงานแก่ทีมงาน – กำหนดกลยุทธ์การดำเนินงานจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน – กำหนดมาตรฐานการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน – จัดทำแผนงาน/ปฏิทินปฏิบัติงานตลอดปีการศึกษาให้ครอบคลุมทั้งด้านการบริหารจัดการระบบฯ และด้านกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ทั้ง 5 กระบวนการ คือ 1. การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2. วางแผนการดำเนินงานจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 3. การส่งเสริม/พัฒนานักเรียน 4. การป้องกัน/แก้ไขปัญหานักเรียน 5. การส่งต่อนักเรียน – จัดทำสื่อ/นวัตกรรม สนับสนุนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตาราง 2 (ต่อ)

การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	แนวทางการดำเนินงาน
3. ดำเนินการตามแผนที่กำหนด	ดำเนินงานตามแผนการที่จัดทำขึ้นให้ครอบคลุมกิจกรรมต่อไปนี้ – พัฒนาบุคลากรให้มีเจตคติ ความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน – สนับสนุนให้ครูที่ปรึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนครอบคลุมทั้ง 5 กระบวนการ – ผลิตหรือจัดหาสื่อ/นวัตกรรม ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
4. นิเทศ กำกับ ติดตาม	ดำเนินการนิเทศ กำกับและติดตามการดำเนินงานตามระยะเวลาที่เหมาะสม และครอบคลุมกิจกรรมต่อไปนี้ – ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และประสานความร่วมมือในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง – นำเสนอข้อมูล ความรู้ หรือเทคนิควิธีที่เป็นประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียน – ติดตามผลการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
5. ประเมินเพื่อทบทวน (ประเมินภายใน)	– จัดประเมินการดำเนินงานตามกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการที่หลากหลายอย่างน้อยปีละครั้ง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตาราง 2 (ต่อ)

การบริหารจัดการ ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	แนวทางการดำเนินงาน
	–เน้นการประเมินเพื่อพัฒนาไม่ใช่การจับผิดตัวบุคคล – ประเมินด้วยบรรยากาศแบบกัลยาณมิตร – นำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงส่วนที่เป็นจุดอ่อนและพัฒนาในส่วนที่ดีเป็นที่ยอมรับให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นเพื่อให้มีความเข้มแข็งมั่นคงตลอดไป
6. สรุปรายงาน/ ประชาสัมพันธ์	จัดทำหลักฐานการสรุปรายงาน ประชาสัมพันธ์ที่ครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้ –จุดประสงค์ –เป้าหมาย –วิธีดำเนินงาน –ปัญหา อุปสรรค –ข้อเสนอแนะ/แนวทางการพัฒนา –การรายงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ • ผลงานดีเด่น Best Practice • ครู/บุคลากรดีเด่น • นักเรียนที่มีส่วนร่วม/YC ดีเด่น • ผู้ปกครอง/ชุมชน ที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุนดีเด่น

ภูธร บ้านเนิน (2551, หน้า 85–89) ได้วิเคราะห์คุณลักษณะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน และสังเคราะห์ความรู้และข้อค้นพบจากงานวิจัยด้านระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน พบว่ารูปแบบการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนมี 3 รูปแบบที่มีการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน โดยใช้หลักของ PDCA ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ดังนี้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

รูปแบบ “ร่วมมือทุกฝ่าย” เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

รูปแบบ “หลากหลายกิจกรรม” เน้นกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนและกิจกรรมป้องกัน แก้ไขปัญหาที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ

รูปแบบ “ทำงานเป็นระบบ” เป็นการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน มีความพร้อมและความมั่นคงในการดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 27) ได้กล่าวถึงการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้ ทีมนำ ได้แก่ คณะผู้บริหารสถานศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งเป็นผู้วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง จัดทำแผนกลยุทธ์ ควบคุม กำกับ ติดตาม และสนับสนุน เสริมสร้างพลังร่วม (Empowerment) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทีมสนับสนุนเป็นทีมหลักในการสนับสนุนประสานงานด้านวิชาการและอื่นๆ ให้เกิดการสร้างคุณภาพขึ้น ทีมสนับสนุนจะเป็นใครนั้นขึ้นอยู่กับการพัฒนาระบบว่ามีจุดเน้นที่ระบบใด ส่วนทีมทำเป็นทีมที่รับผิดชอบการทำงานโดยตรง โดยที่ปรึกษามีหน้าที่ในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ให้มีคุณภาพ

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 35) จึงได้นำเสนอการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ ดังภาพประกอบ 4

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

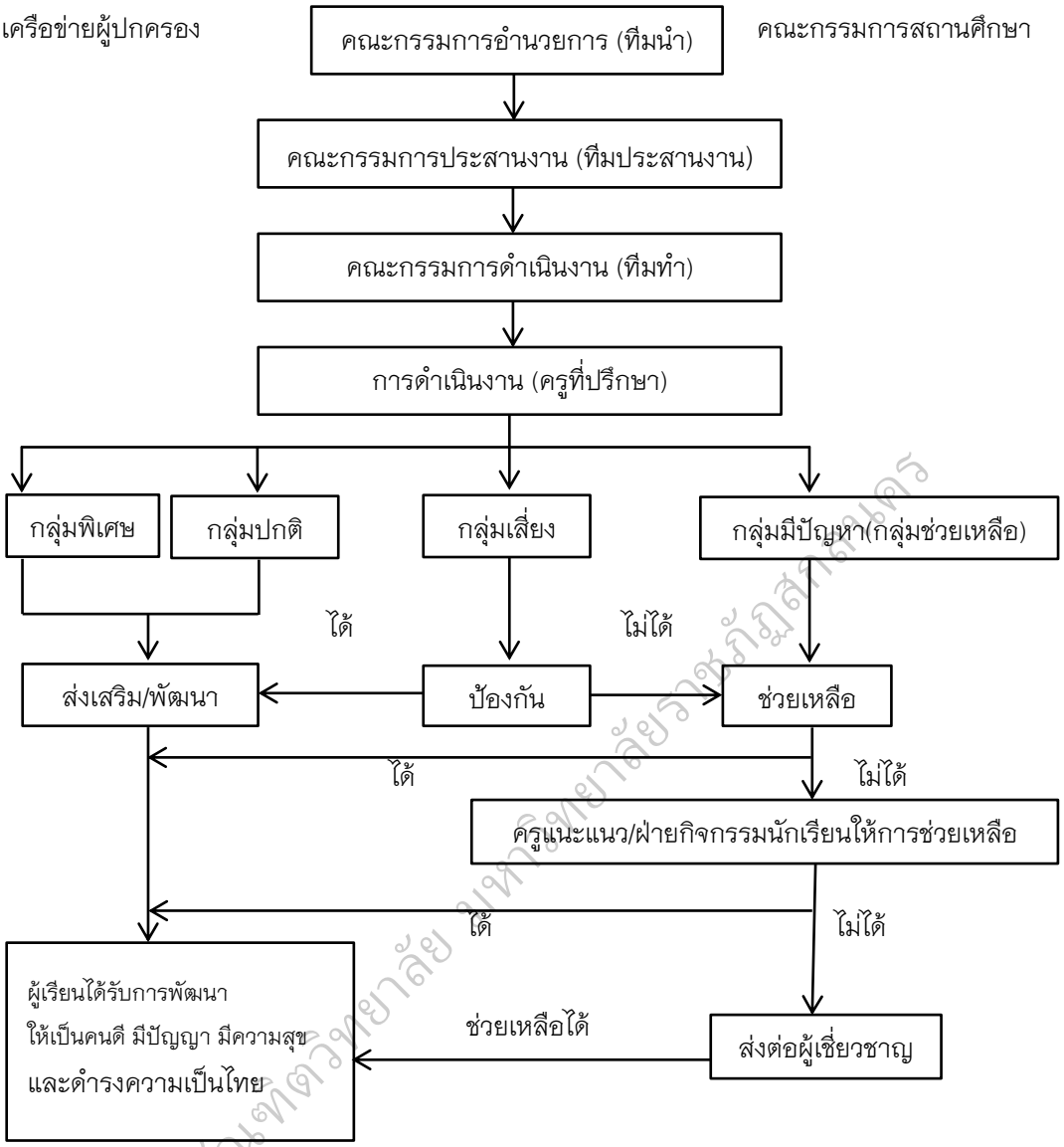

ภาพประกอบ 4 แสดงโครงสร้างของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 35)

ชูชาติ สุทธิสาร (2552, หน้า 113–115) ได้ศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการป้องกันปัญหายาเสพติดของโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม พบว่า รูปแบบดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการป้องกันปัญหายาเสพติดของโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคามประกอบด้วย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการและการวางแผนการดำเนินงาน (Plan) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิเคราะห์สภาพความพร้อมพื้นฐานของสถานศึกษา วิเคราะห์ปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา และจัดทำแผนปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do) มีการสร้างความตระหนักและความเข้าใจกับบุคลากรในสถานศึกษา แล้วดำเนินตามแผนที่จัดทำขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินงานของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ในกระบวนดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 องค์ประกอบ คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพัฒนานักเรียน การป้องกันช่วยเหลือและแก้ไข และ การส่งต่อ

ขั้นตอนที่ 3 การกำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงาน (Check) มีการทบทวนและติดตามการดำเนินงานที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงการดำเนินการให้ได้มาตรฐาน (Act) นำผลการประเมินคุณภาพภายในมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษา รวมทั้งจัดทำรายงานผลการดำเนินงานเพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาต่อไป

อมร วงศ์สุวรรณ (2552, หน้า 83-85) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 4 พบว่า มี 3 ขั้นตอน และได้เสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย

1. ขั้นเตรียมการและวางแผนการดำเนินงาน มีการประชุมชี้แจงสร้างความตระหนักถึงภาระหน้าที่แก่ครูที่ปรึกษาในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และชี้แจงการดำเนินงานให้ครู ผู้ปกครอง นักเรียน ได้ทราบและเห็นความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและโรงเรียนควรวิเคราะห์ความพร้อมพื้นฐานของโรงเรียนเพื่อนำไปวางแผน

2. ขั้นปฏิบัติตามแผนการดำเนินงาน จัดอบรมให้ความรู้ครูในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และจัดกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้หลากหลาย จัดกลุ่มนักเรียนให้ชัดเจนเพื่อช่วยเหลือให้ถูกต้องตามความต้องการ

3. ขั้นกำกับ ติดตาม ประเมินผลและรายงาน มีการนิเทศกำกับติดตามอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และนำผลการปฏิบัติงานในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาปรับปรุงพัฒนาและควรจัดทำแบบรายงานผลการปฏิบัติหน้าที่

ปัณณ์ตานันท์ ลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ของครูที่ปรึกษาอย่างเป็นระบบ

สุรชาติ นันทะเสน (2554, หน้า 125–126) ได้ศึกษาสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จที่ดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในการป้องกันปัญหายาเสพติด ตามสถานศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาภาคกลาง 4 พบว่า รูปแบบการดำเนินงานสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จที่ดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการป้องกันปัญหายาเสพติด ตามสถานศึกษาสถาบันอาชีวศึกษาภาคกลาง 4 ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการและการวางแผนการดำเนินงาน (Plan) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิเคราะห์สภาพความพร้อมพื้นฐานของสถานศึกษา วิเคราะห์ปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา และจัดทำแผนปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do) มีการสร้างความตระหนักและความเข้าใจกับบุคลากรในสถานศึกษา แล้วดำเนินตามแผนที่จัดทำขึ้น โดยเฉพาะการดำเนินงานของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ในกระบวนดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 องค์ประกอบ คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมพัฒนานักเรียน การป้องกันช่วยเหลือและแก้ไข และ การส่งต่อ

ขั้นตอนที่ 3 การกำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงาน (Check) มีการทบทวนและติดตามการดำเนินงานที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงการดำเนินการให้ได้มาตรฐาน (Act) นำผลการประเมินคุณภาพภายในมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษา รวมทั้งจัดทำรายงานผลการดำเนินงานเพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาต่อไป

สุวิมล บุญไทย (2555, หน้า 82) ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามวงจรคุณภาพของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง ประกอบด้วย 1) ด้านการวางแผน เช่น กำหนดทิศทางและกลยุทธ์ กำหนดมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีการกำหนดมาตรฐานวางมาตรการและแนวปฏิบัติสอดคล้องเชื่อมโยงกับระบบการแนะแนว การวางแผนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) การดำเนินงาน เช่น การพัฒนาบุคลากร สนับสนุนการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ผลิตหรือจัดหาสื่อ นวัตกรรม 3) ด้านการตรวจสอบ เช่น การนิเทศ

กำกับ ติดตามงานที่มอบหมาย การประเมินผลเพื่อทบทวน และ 4) ด้านการปรับปรุงพัฒนา เช่น การปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานให้ได้มาตรฐาน การสรุปรายงานและประชาสัมพันธ์

ชยาภรณ์ ศฤงคารทวีกุล (2558, หน้า 113) ได้พัฒนารูปแบบการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยงสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า รูปแบบการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยงสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ยุทธศาสตร์การดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ประกอบด้วย พัฒนานักเรียนกลุ่มเสี่ยงให้มีคุณภาพตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรของโรงเรียนให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียนกลุ่มเสี่ยง องค์กรภาครัฐและเอกชน และโรงเรียนวางแผนจัดสรรงบประมาณ

องค์ประกอบที่ 2 โครงสร้างการบริหารและบทบาทหน้าที่การดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ประกอบด้วย องค์ประกอบโครงสร้างการบริหาร บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 3 การดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ประกอบด้วย สำรวจนักเรียนกลุ่มเสี่ยง วางแผนการดำเนินงาน ดำเนินงานตามแผน เขียนรายงานผลการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 4 การกำกับติดตามผลการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ประกอบด้วย นิเทศ กำกับติดตาม เสนอผลการดำเนินงานให้ผู้บริหารสถานศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครองนักเรียนกลุ่มเสี่ยง

องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ประกอบด้วย ประเมินผล จัดประชุมเพื่อวางแผนการพัฒนา จัดทำรายงานผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสังเคราะห์กระบวนการทำงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังแสดงในตาราง 3

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตาราง 3 การสังเคราะห์กระบวนการทำงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

นักวิชาการ/นักวิจัย กระบวนการทำงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	ภัทรียา ดังก้อง (2549)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551)	ภัฐธ บ้านเนิน (2551)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552)	ชูชาติ สุทธิสาร (2552)	อมร วงศ์สุวรรณ (2552)	สุรชาติ นันทะเสน (2554)	สุวิมล บุญไทย (2555)	ชยากรณ์ ศฤงคารทวีกุล (2558)	รวมความถี่
1. วงจรคุณภาพ PDCA										
1.1 การวางแผน (P)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
1.2 การดำเนินการตามแผน (D)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
1.3 การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล (C)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
1.4 การปรับปรุง แก้ไข และการพัฒนา (A)		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	7
2. การประสานงาน	✓									1
3. การมีส่วนร่วม			✓							1
4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมและป้องกันปัญหาที่หลากหลาย			✓							1
5. การทำงานเป็นระบบ			✓							1

จากตาราง 3 การสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกระบวนการทำงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีค่าร้อยละ 50 หรือความถี่ 5 ขึ้นไป คือ วงจรคุณภาพ PDCA แต่เนื่องจากการประสานและการมีส่วนร่วม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

มีความสำคัญและจำเป็นในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังผลการศึกษาของ เดชา สารมานิตย์ (2556, หน้า 136–137) เรื่องสภาพและปัญหาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนบ้านนาสีนวล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 ก่อนการพัฒนาสรุปผลได้ ดังนี้ 1) ครูที่ปรึกษาขาดความเอาใจใส่ในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2) ขาดการประสานงานระหว่างครูที่ปรึกษาและบุคลากรครูที่เกี่ยวข้องในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 3) ผู้ปกครองและชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเท่าที่ควร ดังนั้น กระบวนการทำงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) วงจรคุณภาพ PDCA 2) การประสานงาน และ 3) การมีส่วนร่วม

7.1 วงจรคุณภาพ PDCA

นักวิชาการได้กล่าวถึง วงจรคุณภาพ PDCA ดังนี้

วิฑูรย์ สิมะโชคดี (2545, หน้า 43–47) กล่าวว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) เป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การนำแผนไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) กล่าวคือ จะเริ่มจากการวางแผน การนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติ การตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และหากไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหมายไว้ จะต้องทำการทบทวนแผนการโดยเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่งและทำตามวงจรคุณภาพซ้ำอีก เมื่อวงจรคุณภาพหมุนซ้ำไปเรื่อยๆ จะทำให้เกิดการปรับปรุงงานและทำให้ระดับผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น การกระทำตามวงจรคุณภาพ จึงเท่ากับการสร้างคุณภาพที่น่าเชื่อถือมากขึ้นโดยจุดเริ่มต้นของวงจรคุณภาพอยู่ที่การพยายามตอบคำถามให้ได้ว่า ทำอย่างไรจึงจะดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan) ในบรรดาองค์ประกอบทั้ง 4 ประการของวงจรคุณภาพนั้น ต้องถือว่าการวางแผนเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด การวางแผนจะเป็นเรื่องที่ทำให้กิจกรรมอื่นๆ ที่ตามมาสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิผล เพราะถ้าแผนการไม่เหมาะสมแล้ว จะมีผลทำให้กิจกรรมอื่นไร้ประสิทธิผลตามไปด้วย แต่ถ้ามีการเริ่มต้นวางแผนที่ดี จะทำให้มีการแก้ไขน้อย และกิจกรรมจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การนำแผนไปปฏิบัติให้เกิดผล (Do) เพื่อให้มั่นใจว่ามีการนำแผนการไปปฏิบัติอย่างถูกต้องนั้น เราจะต้องสร้างความมั่นใจว่าฝ่ายที่รับผิดชอบในการนำแผนไปปฏิบัติได้รับทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนการนั้นๆ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

มีการติดต่อสื่อสารไปยังฝ่ายที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมมีการจัดให้มีการศึกษาและการอบรมที่ต้องการเพื่อการนำแผนการนั้นๆ มาปฏิบัติ และมีการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นในเวลาที่จำเป็นด้วย

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check) การตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามแผน ควรจะต้องมีการประเมินใน 2 ประการ คือ มีการปฏิบัติตามแผนหรือไม่ หรือตัวแผนการเองมีความเหมาะสมหรือไม่

การที่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้เป็นเพราะไม่ปฏิบัติตามแผนการ หรือความไม่เหมาะสมของแผนการ หรือจากทั้งสองประการรวมกัน เราจำเป็นต้องหาว่าสาเหตุมาจากประการใด ทั้งนี้ เนื่องจากการนำไปปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไขจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ถ้าความล้มเหลวมาจากแผนการที่จัดทำขึ้นไม่เหมาะสม อาจเป็นผลมาจากสาเหตุ ดังต่อไปนี้

1. ความผิดพลาดในการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่

2. เลือกเทคนิคที่ใช้ผิดเนื่องจากมีข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอและมีความรู้ในขั้นตอนการวางแผนไม่เพียงพอ

3. ประเมินผลกระทบจากการปฏิบัติตามแผนผิดพลาด

4. ประเมินความสามารถของบุคลากรที่ต้องนำแผนมาใช้ผิดพลาด

ถ้าความล้มเหลวมาจากการไม่ปฏิบัติตามแผน อาจเป็นผลมาจากสาเหตุ ต่อไปนี้

1. ขาดความตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับปรุง

2. การติดต่อสื่อสารที่ไม่เหมาะสมและมีความเข้าใจในแผนไม่เพียงพอ

3. การให้การศึกษาและการฝึกอบรมไม่เพียงพอ

4. ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้นำและการประสานงานระหว่างการปฏิบัติประเมินทรัพยากรที่ต้องใช้น้อยเกินไป

ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไข (Act) ถ้าความล้มเหลวมาจากการวางแผนที่ไม่เหมาะสม การทบทวนแผนการเท่านั้นไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพของกระบวนการวางแผนโดยการหาปัจจัยที่ไม่เหมาะสม สาเหตุของการวางแผน และทำการปฏิบัติการแก้ไข ความก้าวหน้าของการปรับปรุงจะเกิดขึ้นได้โดยการกำจัดสาเหตุ และขั้นตอนที่สำคัญ ก็คือ การทบทวนแผนการที่ต้องมีการชี้บ่งถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวอย่างถูกต้องและมีการเปลี่ยนแปลงแผนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างมีประสิทธิผลเพิ่มขึ้น ควรมีการวางแผนการปรับปรุงคุณภาพเป็นรายปี และมีการทบทวนทุกปีเพื่อให้มั่นใจว่าแผนการดังกล่าวมีความเชื่อถือได้และเหมาะสม การนำวงจรคุณภาพไปปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่องในทุกระดับขององค์กร จะทำให้เราสามารถปรับปรุงและเพิ่มคุณภาพงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน เมื่อปัญหาเดิมหมดไปเราก็สามารถแก้ปัญหาใหม่ๆ ได้ด้วยวงจรคุณภาพต่อไป

Melnyk & Denzler (อ้างถึงใน เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2545, หน้า 98–99) กล่าวถึงแนวคิดของเดมมิ่ง ว่าผู้บริหารระดับสูงต้องมีบทบาทหลายด้าน และการจัดการคุณภาพที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan) หมายถึง วางแผนโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่หรืออาจเก็บรวบรวมขึ้นมาใหม่ นอกนั้นอาจทดสอบเพื่อเป็นการนำร่องก่อนก็ได้

ขั้นตอนที่ 2 การทำ (Do) หรือลงมือทำ หมายถึง ลงมือเอาแผนไปทำ ซึ่งอาจทำในขอบข่ายเล็กๆ เพื่อทดลองดูก่อน

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check) หมายถึง การตรวจสอบหรือสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใดและเป็นไปในทางใด

ขั้นตอนที่ 4 การแก้ไข (Act) หรือลงมือแก้ไข (Corrective Action) หมายถึง หลังจากที่ได้ศึกษาผลลัพธ์ดูแล้ว อาจไม่เป็นไปตามที่ต้องการหรือมีปัญหาที่ต้องแก้ไข ก็ต้องดำเนินการแก้ไขตามที่จำเป็น หลังจากนั้นสรุปเป็นบทเรียนและพยากรณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในการคิดหาวิธีการใหม่ๆ ต่อไป

จากหลักการวงจรคุณภาพที่กล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การดำเนินตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) โดยการวางแผน การลงมือปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และหากไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหมายไว้ จะต้องทำการทบทวนแผนการโดยเริ่มต้นใหม่และทำตามวงจรคุณภาพซ้ำอีก เมื่อวงจรคุณภาพหมุนซ้ำไปเรื่อยๆ จะทำให้เกิดการปรับปรุงงานและระดับผลลัพธ์ที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งหลักการดังกล่าว

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

หากนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาจะช่วยพัฒนาบุคลากรและผู้เรียนให้มีคุณภาพ

7.2 การประสานงาน (Coordinating)

7.2.1 ความหมายของการประสานงาน

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของการประสานงาน ดังนี้

สมคิด บางโม (2546, หน้า 190–191) กล่าวว่า การประสานงาน คือ การจัดระเบียบการทำงานและการติดต่อกัน เพื่อให้งานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ร่วมมือปฏิบัติการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ทำให้งานซ้อนกัน เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์การนั้นอย่างสมานฉันท์และมีประสิทธิภาพ สาระสำคัญของการประสานงานมี 4 ประการ กล่าวคือ

1. ประสานนโยบายหรือวัตถุประสงค์
2. ประสานเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ
3. ประสานการเงินและวัสดุ
4. ประสานการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์

เพียงจันทร์ เมืองโคตร (2552, หน้า 24) ได้กล่าวว่า การประสานงาน หมายถึง การสร้างความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรภายในหน่วยงานร่วมกันปฏิบัติงานให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน มีความเข้าใจตรงกันเพื่อขจัดความขัดแย้ง การเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อนของงาน ให้งานสำเร็จบรรลุเป้าหมายตามระยะเวลาที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ การประสานงานจะต้องมีความหมายและลักษณะ ดังนี้

1. เป็นการประสานพลังความสามารถของบุคคลในการทำงาน ซึ่งรวมไปถึงจิตใจ ความรู้ความสามารถ แรงงานทั้งหมดเข้าด้วยกันเป็นกลุ่มก้อน

2. เป็นการประสานพลังความสามารถในการทำงานให้ทำในจังหวะหรือในเวลาเดียวกัน

3. เป็นการประสานพลังความสามารถให้มุ่งไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน

4. เป็นการประสานพลังความสามารถของบุคคลกับทรัพยากรบริหารอื่นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงานที่ตั้งไว้

ธัญทิศ ทองเลิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

5. เป็นการประสานตั้งแต่ระดับต่ำไปหาระดับสูง จากสูงมาต่ำ และการประสานระดับเดียวกัน คือ ระดับแนวนอน

6. เป็นการประสานภายในองค์กรและระหว่างองค์กร

7. เป็นการประสานอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

พงษ์ชัย ไทยวรรณศรี (2557, หน้า 9) ได้กล่าวว่า การประสานงาน คือ การที่บุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงาน มาร่วมการปฏิบัติงานโดยมีความร่วมมือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำงานสอดคล้อง ไม่ซ้ำซ้อนและไม่ขัดแย้งกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การประสานงานเป็นกระบวนการบริหารที่สำคัญอย่างหนึ่ง หากการประสานงานมีประสิทธิภาพก็จะสามารถขับเคลื่อนการปฏิบัติภารกิจให้สำเร็จได้โดยง่าย

จากที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า การประสานงาน หมายถึง การจัดระเบียบวิธีการทำงานเพื่อให้งานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ร่วมใจปฏิบัติงานเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ไม่ทำให้งานซ้อนกัน ขัดแย้งกันหรือเหลื่อมล้ำกัน ทั้งนี้ให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์การนั้นอย่างสมานฉันท์และมีประสิทธิภาพ

7.2.2 ความสำคัญของการประสานงาน

นักวิชาการ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการประสานงาน ดังนี้

นันทนา ธรรมบุศย์ (2540, หน้า 25) ได้กล่าวว่า การประสานงานมีความสำคัญ และเปรียบเสมือนฟันเฟืองของเครื่องจักรที่มีความเหมาะสมกลมกลืนกัน ทำให้เครื่องจักรทุกชิ้นทุกส่วนทำงานอย่างราบรื่น องค์กรหรือหน่วยงานที่ขาดการประสานงานก็เหมือนเครื่องจักรที่ฟันเฟืองชำรุดดำเนินการไม่ราบรื่นส่งผลให้เครื่องจักรพังทลาย ดังนั้นในหน่วยงานการประสานงานจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง จะประสานงานต้องประสานคน จะประสานคนต้องประสานใจด้วย

เพียงจันทร์ เมืองโคตร (2552, หน้า 26) ได้กล่าวว่า การประสานงาน เป็นกระบวนการสำคัญในการบริหาร ทำให้การประสานงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ ขจัดความซับซ้อนในการปฏิบัติงานของบุคลากร ประหยัดเวลา ประหยัดเงินและปัจจัยในการบริหาร อีกทั้งยังช่วยลดความขัดแย้ง ช่วยให้งานสำเร็จราบรื่น

พงษ์ชัย ไทยวรรณศรี (2557, หน้า 11) ได้กล่าวว่า การประสานงานมีความสำคัญเป็นองค์ประกอบหนึ่งในกระบวนการบริหาร เป็นหน้าที่ที่

นักบริหารพึงปฏิบัติ และเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติในการสื่อสารทั้งแนวตั้งและแนวนอน ส่วนประโยชน์คือช่วยให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดมุ่งหมาย ประหยัดทรัพยากร และช่วยลดความขัดแย้งของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า การประสานงานมีความสำคัญ ทำให้การปฏิบัติงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ ประหยัดทรัพยากร และช่วยลดความขัดแย้งของผู้ปฏิบัติงาน

7.2.3 หลักการประสานงาน

นักวิชาการได้กล่าวถึง หลักการประสานงาน ดังนี้

วิลาวรรณ รพีพิศาล (2550, หน้า 135) ได้เสนอหลักการประสานงานที่จะทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การประสานงานจะต้องเริ่มต้นจากการวางแผนและการจัดทำนโยบาย

2. การประสานงานจะต้องติดต่อโดยตรงกับบุคลากร

3. การประสานงานเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ในองค์กร

4. การประสานงานเป็นกระบวนการปฏิบัติที่มีความต่อเนื่อง

เพียงจันทร์ เมืองโคตร (2552, หน้า 29) ได้กล่าวว่า หลักการประสานงานต้องมีการวางแผน กำหนดนโยบาย ปฏิบัติตามแผน โดยผู้บริหารจะต้องสร้างความเข้าใจให้แก่บุคลากรในการปฏิบัติงาน การติดต่อสื่อสาร และจัดให้มีการประสานงานทุกระดับชั้นในหน่วยงาน หลักการประสานงานที่ดีจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ขององค์กรเป็นหลักในการวางแผน การกำหนดนโยบาย การจัดโครงสร้างการบริหารให้เป็นระเบียบและรัดกุม คำนึงถึงคน งาน และจิตใจ เน้นเรื่องเวลาโดยจัดให้มีการประสานงานเกี่ยวกับคน งาน จิตใจ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า หลักการประสานงานมีการวางแผน กำหนดนโยบาย ปฏิบัติตามแผน คำนึงถึงวัตถุประสงค์ขององค์กรเป็นหลัก

7.2.4 กรอบการประสานงาน

นักวิชาการได้กล่าวถึง กรอบการประสานงาน ดังนี้

สาคร สุขศรีวงศ์ (2550, หน้า 141) กรอบการประสานงานที่จำเป็น ได้แก่

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

1. ผู้ประสานงาน (Coordinator) เมื่อหน่ายงานต่างๆ หรือบุคคลต่างๆ ในองค์กรจำเป็นต้องประสานงานกัน ผู้บริหารควรกำหนดให้มี ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นผู้ประสานงาน โดยกำหนดเพียง 1 คน เพื่อทำหน้าที่ประสานงานในส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน หรือในกรณีที่หน่วยงานต่างๆ จำเป็นต้องติดต่อประสานงานตลอดจนแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นและหาข้อสรุปร่วมกัน องค์กรอาจจำเป็นต้องกำหนดให้แต่ละหน่วยงานตั้งตัวแทนทำหน้าที่เป็นกรรมการประสานงาน (Coordinating Committee) เพื่อจัดการงานให้สำเร็จลุล่วงตามที่กำหนดเป็นครั้งคราวหรือหากกรณีที่หน่วยงานต่างๆ จำเป็นต้องมีการประสานงานกันเป็นประจำ องค์กรอาจตั้งหน่วยงานขึ้นเป็นการเฉพาะได้

2. บทบาทและความรับผิดชอบ (Roles and Responsibilities) ผู้บริหารควรกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบให้กับผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ตัดสินใจแก้ปัญหา และผู้ประสานงานเข้าใจบทบาทของแต่ละบุคคล ส่วนใหญ่ผู้ประสานงานจะทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนด้านข้อมูลไม่ใช่ปฏิบัติงานหรือตัดสินใจแก้ไขปัญหา หากผู้บริหารประสงค์ให้ผู้ประสานงานทำหน้าที่อื่นนอกเหนือจากการประสานงานจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบให้ชัดเจน

3. กฎและระเบียบที่จำเป็น (Rules and Responsibilities) การบริหารงานแนวดิ่ง (Vertical Coordination) ภายในองค์กร มักเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องจากผู้บริหารแต่ละระดับชั้นจะทราบบทบาทและอำนาจหน้าที่ของตนเอง ในการรับคำสั่งหรือรายงานการปฏิบัติงานต่อผู้บริหารระดับสูงขึ้นไปอย่างชัดเจน แตกต่างจากการประสานงานแนวราบ (Horizontal Coordination) ซึ่งบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ที่จำเป็นต้องประสานกันต่างไม่มีอำนาจหน้าที่เหนือหน่วยงานอื่นๆ ดังนั้นจะทำให้การประสานงานแนวราบเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ผู้บริหารควรกำหนดกฎหรือระเบียบตลอดจนมอบอำนาจหน้าที่จำเป็นให้แก่ผู้ประสานงานเพื่อให้การประสานงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

7.2.5 วิธีการประสานงาน

นักวิชาการได้กล่าวถึงวิธีการประสานงาน ดังนี้

สมคิด บางโม (2546, หน้า 191) วิธีการประสานงานพิจารณาได้ 2 วิธี ดังนี้

1. การประสานงานภายในองค์กร กระทำได้โดย

ประสานมิตร ภัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

1.1 จัดทำแผนภูมิการจัดองค์กร และกำหนดหน้าที่การงานให้ชัดเจนโดยจัดทำทุกระดับและให้ถูกต้องเป็นปัจจุบัน

1.2 จัดระเบียบงานเป็นเครื่องมือช่วยการประสานงานเพื่อขจัดงานที่ซ้ำซ้อนและยึดถือเป็นมาตรฐานการทำงาน จัดทำปฏิทินการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า

1.3 จัดระบบการสื่อสารภายในให้มีประสิทธิภาพ สะดวกที่จะติดต่อ

1.4 ใช้คณะกรรมการเป็นที่ปรึกษาหรือกลั่นกรองงาน การประสานงานจะดีขึ้น เพราะคณะกรรมการประกอบด้วยบุคคลจากหลายฝ่าย

1.5 จัดการฝึกอบรมเพื่อให้การประสานงานดีขึ้น

1.6 มอบอำนาจให้ผู้บริหารชั้นรองลงไปได้ใช้ดุลยพินิจตามสมควร

1.7 จัดการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการเพราะการติดต่อไม่เป็นทางการมักจะล่าช้า

2. การประสานงานระหว่างองค์กรทำได้โดย

2.1 ตั้งคณะกรรมการผสมหรือคณะกรรมการกลาง โดยมีตัวแทนจากองค์กรต่างๆ ร่วมเป็นกรรมการ จะช่วยกลั่นกรองและขจัดความขัดแย้งลงได้มาก เช่น คณะกรรมการประสานงานระหว่างกระทรวง หรือระหว่างกรม เป็นต้น

2.2 กำหนดสิทธิและหน้าที่ระหว่างองค์กรให้ชัดเจน จะลดปัญหาความซ้ำซ้อนและการก้าวก่ายหน้าที่การงานลง

2.3 ใช้วิธีการงบประมาณ โดยจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์กรต่างๆ อย่างเหมาะสมและได้สัดส่วน ได้พิจารณาจากหน้าที่การงานมากน้อยของแต่ละองค์กร

7.2.6 การประสานงานในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

นักวิชาการได้กล่าวถึง การประสานงานในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

อวยชัย ศรีตระกูล (2555, หน้า 200) ได้กล่าวว่า การประสานงาน เป็นหัวใจของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ครูต้องใช้ทักษะการประสานงานกับผู้ปกครองและชุมชนอย่างรอบด้านเพื่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายประสบความสำเร็จ โดยใช้เทคนิคการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเครือข่าย การประสานงานเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานเชิงระบบ การบริหารงานในสถานศึกษา ต้องใช้ทักษะการบริหารด้านการประสานงานสูงมาก เนื่องจากมีบุคลากรหลายฝ่ายทำงานร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน และหน่วยงานภายนอกที่จะต้องเข้ามาดูแลช่วยเหลือหรือทำการส่งต่อนักเรียน การประสานงานภายใน ทำให้สื่อสารเข้าใจกัน สามารถลดปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น สร้างสัมพันธภาพที่ดีร่วมกันระหว่างบุคลากร และหน่วยงานภายในได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ยมาภรณ์ สายวงศ์ปัญญา (2548, หน้า 94) ได้ศึกษาการดำเนินงานปัญหาและแนวทางการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามกระบวนการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5 ขั้นตอน คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา และการส่งต่อ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำปาง เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านการดำเนินการประเมินตนเอง ด้านความสามารถในการดำเนินการและความคิดเห็นที่มีอยู่ต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน อยู่ในระดับมาก ปัญหาในการดำเนินการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน อยู่ในระดับมาก ปัญหาในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีปัญหาในระดับน้อย ส่วนแนวทางในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการบริหาร ผู้บริหารควรบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้วยตนเอง ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ครูประจำชั้นควรไปเยี่ยมบ้านนักเรียนให้ครบทุกคน ด้านการคัดกรองนักเรียน ระบบการคัดกรองนักเรียนสามารถแก้ไขปัญหานักเรียนได้ตรงกับปัญหา ด้านการส่งเสริมนักเรียน โรงเรียนควรมีระบบการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม มีแผนงาน โครงการ กิจกรรม และงบประมาณรองรับ ด้านการส่งต่อเห็นว่าโรงเรียนควรมีระบบการส่งต่อนักเรียนทั้งภายในและภายนอกอย่างชัดเจน ส่วนในด้านการดำเนินงานอื่นๆ พบว่าโรงเรียนควรมีการประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

Cole (2002, p. 94) ได้ศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้ช่วยครูใหญ่ในด้านการควบคุมดูแลวินัยตามความคิดเห็นของครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่

ในโรงเรียนรัฐจอร์เจีย เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า ผู้ช่วยครูใหญ่ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสมในการจัดการกับกลุ่มนักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างแขกผู้มาเยี่ยมเยียนโรงเรียนกับบุคลากรของโรงเรียน ควบคุมการเข้าชั้นเรียน และประสานงานกับหน่วยสนับสนุนการทำกิจกรรมของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีการรับรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบเบื้องต้นของผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวินัยของโรงเรียน แตกต่างกันในด้าน การเสริมสร้างบรรยากาศของโรงเรียนให้เกิดการสร้างสรรค์ พฤติกรรมที่เหมาะสม และการรวบรวมข้อมูลการทำผิด

7.3 การมีส่วนร่วม

7.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2537, หน้า 182) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหรือคณะที่บุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร

อรุณ รักธรรม (2544, หน้า 270) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกิจกรรมของการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานหรือมีส่วนในกระบวนการใดกระบวนการหนึ่ง

ปารณทัตต์ แสนวิเศษ (2555, หน้า 23) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่ปัจเจกชน บุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมมือและรับผิดชอบ เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมติดตามผลในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับเพราะประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยร่วมกันระดมความคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

7.3.2 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ดังนี้

สุนันทา ประทุมรัตน์ (2553, หน้า 42) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. ช่วยสร้างความสามัคคี และการต่อต้านจากพนักงานในระดับต่ำ

2. ช่วยให้ทราบถึงความต้องการขององค์กรทั้งหมด

3. ช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพการทำงานให้สูงขึ้น ลดความเฉื่อยชาในการทำงาน

4. ช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงานและสุขภาพจิตในองค์กรให้สูงขึ้น

5. ช่วยเพิ่มผลผลิตในองค์กร

6. สร้างหลักประชาธิปไตยให้เกิดในองค์กร

7. ลดค่าใช้จ่ายในการบริหารงาน

8. ทำให้พนักงานรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร

9. เป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาในด้านควบคุมงานให้ลดน้อยลง และทำให้ผลงานดีขึ้น

7.3.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันในลักษณะต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจว่าจะศึกษาในด้านใด

ปรีดาวรรณ อินทวิมลศรี (2548, หน้า 282–283) ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาได้ 2 ลักษณะ คือ 1) แบบเป็นทางการ คือ การได้รับคัดเลือกเป็นกรรมการต่างๆ หรือได้รับแต่งตั้งให้ช่วยเหลือในกิจกรรมของโรงเรียน และ 2) แบบไม่เป็นทางการ ผู้ปกครองทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ โดยครูและผู้บริหารโรงเรียนทำหน้าที่ประสานกับผู้ปกครอง เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามาด้วยวิธีการที่ผู้ปกครองถนัดและมีความพร้อม

Arnstein (1978, p. 236) มีความเห็นว่าการมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นบันได (Participation ladder) 8 ขั้นตอน ดังภาพประกอบ 5

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

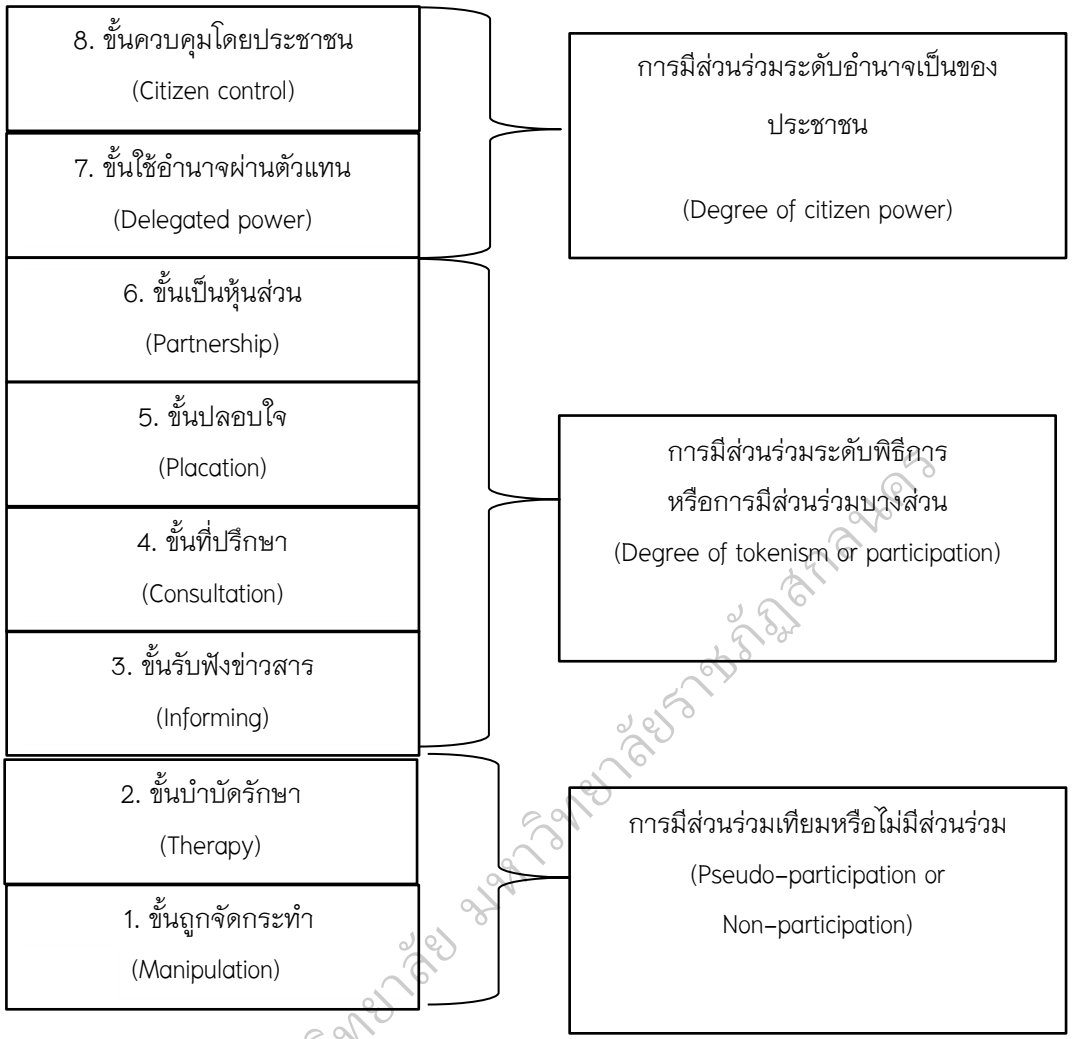

ภาพประกอบ 5 แสดงการมีส่วนร่วมลักษณะเป็นบันได 8 ขั้น

ที่มา : Arnstein (1987, p. 236)

จากภาพประกอบ ขั้นที่ 1 และ ขั้นที่ 2 รวมเรียกว่าเป็นขั้นที่มีส่วนร่วมเทียมหรือไม่มีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนยังไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริง

บันไดขั้นที่ 3-5 รวมเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมระดับพิธีการหรือการมีส่วนร่วมบางส่วน หมายถึง เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมได้ในบางส่วนบางเรื่องเท่านั้นเพราะบางส่วนผู้มีอำนาจเต็มสงวนเอาไว้ แต่ยังนับว่าดีกว่าขั้นที่ 1-2

บันไดขั้นที่ 6-7 รวมเรียกว่ามีส่วนร่วมระดับอำนาจของประชาชน ซึ่งเป็นระดับที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมาก โดยพัฒนาการขั้นที่ 6-7

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จนถึงขั้นที่ 8 ขั้นควบคุมโดยประชาชนเป็นการใช้อำนาจตัดสินใจของประชาชน โดยผ่านตัวแทนหรือประชาชน เป็นผู้ใช้อำนาจนั่นเอง

Shadid, et al., (1982, p. 1221, อ้างถึงใน เมตต์ เมตต์การุณจิตต์, 2541, หน้า 82) ให้ความเห็นว่า แนวคิดเรื่องขั้นตอนหรือการมีส่วนร่วมที่เป็นแนวคิดที่เป็นระบบมากที่สุด มีดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประการแรกที่จะต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นการตัดสินใจ ในช่วงการดำเนินแผนงาน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนขององค์ประกอบในการดำเนินงานโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่าใครทำประโยชน์ให้กับโครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหาร และประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้จะร่วมผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์และเป็นโทษได้ทั้งต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (View) ความชอบ (Performance) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบไม่เป็นทางการ
2. การมีส่วนร่วมแบบเป็นทางการ

7.3.4 การมีส่วนร่วมในการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

นักวิชาการได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการบริหารงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

อรภร บุญรุ่ง (2548, หน้า 87) ได้ศึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม ตามโครงการสานสายใยครูและศิษย์ ปีการศึกษา 2546 พบว่าองค์ประกอบแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้ดังนี้คือ ผู้บริหารครูและบุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียน ตลอดทั้งนักเรียนและผู้ปกครองและชุมชนควรให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกๆ ด้าน เพื่อให้การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประสบความสำเร็จ

กระทรวงศึกษาธิการ (2552, หน้า 27) ความสำเร็จด้านการเรียนและการดำรงชีวิต คือความสำเร็จที่แท้จริงของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา การที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องอาศัยพลังความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน รวมทั้งดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้สามารถก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคและจุดที่ยากลำบากที่สุดของนักเรียนแต่ละคนไปสู่เป้าหมายปลายทางตามที่มุ่งหวังของนักเรียนเอง และความหวังของสังคมในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงต้องมีผู้รับผิดชอบดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ ตามขั้นตอนกระบวนการที่ถูกต้อง จึงจะทำให้นักเรียนทุกคนได้รับการดูแลช่วยเหลือตามเจตนารมณ์ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 41) ได้ให้แนวทางของการมีส่วนร่วมในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการปฏิบัติหน้าที่ตามกระบวนการที่กำหนด โดยมีครูหรือบุคลากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครูประจำวิชา ครูอนามัย ครูแนะแนว ฯลฯ ร่วมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และมีคณะผู้บริหารโรงเรียนให้การสนับสนุนและเอื้ออำนวยความสะดวกให้การปฏิบัติหน้าที่ของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องดำเนินการไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพได้มาตรฐาน ในการบริหารการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ใช้วงจรเดมมิ่ง (PDCA) ซึ่งเป็นกระบวนการในการดำเนินรูปแบบการพัฒนา

จากความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการประสานความร่วมมือของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา เพื่อการบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีคุณภาพ ซึ่งวัดได้จากการมีส่วนร่วมของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ครูผู้สอนผู้บริหาร และบุคคลที่เกี่ยวข้องดำเนินการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เข้ามามีบทบาทร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน (P) ร่วมในการดำเนินการตามแผนที่กำหนด และร่วมนิเทศกำกับติดตาม (D) ร่วมในการประเมินเพื่อทบทวน (C) และร่วมในการประเมินและปรับปรุงเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (A)

8. ประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

8.1 ความหมายของประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มีผู้ให้ความหมายความหมายของประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550, หน้า 37) กล่าวว่า ประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ระดับความสำเร็จในระบบการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ นักเรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม นักเรียนสามารถเรียนได้ตามศักยภาพและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และทำงาน มีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตัวเอง สามารถเรียนรู้และดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน และมีจิตสำนึกในการดูแลผู้อื่น

เตรียมศักดิ์ อินอุเทน (2551, หน้า 9–11) กล่าวว่า ประสิทธิผลการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นและปรากฏอยู่จริงในโรงเรียน ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมนักเรียนที่แสดงออกมาตามเกณฑ์มาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ไพโรจน์ เคนวิเศษ (2558, หน้า 33) ได้ให้ความหมายว่า ประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ความสำเร็จจากการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยใช้กระบวนการในการส่งเสริมพัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหา เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิตและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า ประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ความสำเร็จจากการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

8.2 องค์ประกอบประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มีนักวิชาการ ได้กล่าวถึง ประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้

กรมสุขภาพจิต (2546, หน้า 36) ได้กำหนดเป้าหมายการดำเนินงานระบบคุณภาพการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาให้เก่ง ดี มีสุข ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน ด้านคุณลักษณะของนักเรียน (กรมสุขภาพจิต, 2546, หน้า 12–13) ดังนี้ 1) ด้านการเป็นคนดี ประกอบด้วย สามารถเรียนรู้และดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน และมีจิตสำนึกในการดูแลผู้อื่น 2) ด้านเป็นคนเก่ง ประกอบด้วย สามารถเรียนได้ตามศักยภาพและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และการทำงาน 3) ด้านมีความสุข ประกอบด้วย การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม มีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ได้กำหนดมาตรฐานและแนวทางในการประเมินคุณภาพระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านคุณภาพนักเรียน ดังนี้ 1) นักเรียนรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ 2) นักเรียนมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตและสุขนิสัยที่ดี 3) นักเรียนมีทักษะชีวิตสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันอันตราย และพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ 4) นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและสังคม

สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547, หน้า 7) ได้กำหนดมาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านนักเรียน คือ นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ประกอบด้วย 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) รู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ 2) มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตและสุขนิสัยที่ดี 3) การมีทักษะชีวิตสามารถหลีกเลี่ยงป้องกันภัย อันตรายและพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ 4) เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม และ 5) มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ

ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550, หน้า 6–7) กล่าวว่า ประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ระดับความสำเร็จในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้คือ ผลจากพฤติกรรมนักเรียนที่แสดงออกมาตามเกณฑ์มาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของกรมสุขภาพจิต คือ 1) นักเรียน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม 2) นักเรียนสามารถเรียนได้ตามศักยภาพและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และทำงาน 3) นักเรียนมีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจและสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนเอง และ 4) นักเรียนสามารถเรียนรู้และดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน และมีจิตสำนึกในการดูแลผู้อื่น

สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552, หน้า 81) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิจัยและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และได้กำหนดประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านคุณภาพนักเรียน ดังนี้ 1) การรู้จักตนเองและพึ่งตนเอง 2) การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตและสุขนิสัยที่ดี 3) การมีทักษะในการหลีกเลี่ยงภัยอันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ 4) การรักและเห็นคุณค่าในตนเอง และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ได้ 5) การเป็นสมาชิกที่ดีของโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และสังคม และ 6) การมีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพสุจริต

สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย (2553, หน้า 63) กล่าวถึงการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบรอบด้าน (Comprehensive Student Support System) ได้กำหนดภาพความสำเร็จของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบรอบด้าน ในด้านคุณภาพชีวิตผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีทักษะการดำรงชีวิตปลอดภัยจากวิกฤตทั้งปวง ซึ่งหมายถึงองค์ประกอบประสิทธิผลระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะการดำรงชีวิต ประกอบด้วย 1) ทักษะการจัดการตนเอง 2) ทักษะการเรียนรู้ 3) ทักษะทางสังคม และ 4) ทักษะการจัดการและสร้างงานอาชีพ

สมคะเน พิสัยพันธ์ (2555, หน้า 122–123) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ชุมชนมีส่วนร่วม สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก ได้สรุปผลการวิจัยว่า การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเรียนและความสามารถของนักเรียน 2) ด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ และความประพฤตินักเรียน และ 3) ด้านครอบครัว สภาพเศรษฐกิจและการคุ้มครองนักเรียน

ปัญญาภิวัฒน์ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

สุวรรณา แสงสุริฉาย (2556, หน้า 373) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบออนไลน์ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้สรุปตัวชี้วัดที่ส่งผลกับผู้เรียนหรือองค์ประกอบประสิทธิผลของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การพิทักษ์คุ้มครองและดูแลอย่างทั่วถึง 2) การส่งเสริมให้เกิดภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตและปรับตัว 3) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและสังคม และ 4) การพัฒนาอย่างรอบด้าน

อรวรรณ แสนเยีย (2556, หน้า 8) กล่าวว่า ประสิทธิผลของการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ระดับความสำเร็จในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนด้านคุณภาพผู้เรียน ที่เกิดขึ้นและปรากฏอยู่จริงในโรงเรียน วัดได้จากพฤติกรรมนักเรียนที่แสดงออกมาตามเกณฑ์มาตรฐานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ตามกรอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 4 ด้าน ดังนี้ 1) นักเรียนรู้จักตนเอง และพึ่งพาตนเองได้ 2) นักเรียนมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขนิสัยที่ดี 3) นักเรียนมีทักษะชีวิต สามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันภัยอันตรายและพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ และ 4) นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม

ไพโรจน์ เคนวิเศษ (2558, หน้า 196) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 3 องค์ประกอบ คือ 1) เป็นคนดี หมายถึง เป็นคนที่รู้จักควบคุมตนเอง มีความรู้และทักษะในการดูแลตนเอง มีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร เป็นแบบอย่างที่ดีปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม (ไพโรจน์ เคนวิเศษ, 2558, หน้า 45) 2) เป็นคนเก่ง หมายถึง คนที่มีศักยภาพสูงในการดำเนินชีวิต รู้ศักยภาพของตนเอง มีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ (ไพโรจน์ เคนวิเศษ, 2558, หน้า 48) และ 3) มีความสุข หมายถึง การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขนิสัยที่ดี มีทักษะชีวิต มีภูมิคุ้มกัน สามารถหลีกเลี่ยงป้องกันภัยอันตรายและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ดำรงชีวิตบนพื้นฐานความพอเพียง (ไพโรจน์ เคนวิเศษ, 2558, หน้า 49)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน สรุปได้ดังตาราง 4

ตาราง 4 การสังเคราะห์ประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

นักวิชาการ/นักวิจัย ประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	กรมสุขภาพจิต (2546)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547)	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	สำนักปริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย (2553)	สมคะเน พิลัยพันธ์ (2555)	สุวรรณา แสงสุริยา (2556)	อรรถพล เสนนุย (2556)	ไพโรจน์ เคนวิเศษ (2558)	รวมความถี่
1. นักเรียนเป็นคนดี หมายรวมถึง 1) สามารถเรียนรู้และดำเนินชีวิตอย่างปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนและมีจิตสำนึกในการดูแลผู้อื่น 2) นักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม 3) มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร และ 4) เป็นแบบอย่างที่ดีปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	7

ปัญญาธิการมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตาราง 4 (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย / ประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	กรมสุขภาพจิต (2546)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547)	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย (2553)	สมคะเน พิสัยพันธ์ (2555)	สุวรรณา แสงสุริยาย (2556)	อรวรรณ แสนเสียง (2556)	ไพโรจน์ เดนกิเดศ (2558)	รวมความถี่
2. นักเรียนเป็นคนเก่ง หมายรวมถึง 1) สามารถเรียนได้ตามศักยภาพและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และการทำงาน 2) นักเรียนรู้จักตนเองและพึ่งตนเองได้ 3) นักเรียนมีทักษะชีวิตสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันอันตราย และพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ 4) มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ 5) ทักษะการจัดการตนเอง 6) ทักษะการเรียนรู้ 7) ทักษะทางสังคม 8) ทักษะการสร้างงานและอาชีพ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	8

ปัตตานี มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ตาราง 4 (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย ประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	กรมสุขภาพจิต (2546)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547)	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย (2553)	สมตะเน พิลัยพันธ์ (2555)	สุวรรณา แสงสุริยาย (2556)	อรวรรณ แสนเย็น (2556)	ไพโรจน์ เคนวิเศษ (2558)	รวมความถี่
3. นักเรียนมีความสุข หมายรวมถึง 1) มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม 2)มีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะกับตนเอง และ 3)นักเรียนรักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และสามารถจัดการกับปัญหาและอารมณ์ของตนเองได้	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	7
4. ด้านการเรียนและความสามารถของนักเรียน							✓				
5. ด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจและความประพฤตินักเรียน							✓				1
6. ด้านครอบครัว เศรษฐกิจและการคุ้มครองนักเรียน							✓				1
7. การพิทักษ์คุ้มครองดูแลอย่างทั่วถึง								✓			1
8. การส่งเสริมให้เกิดภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตและปรับตัว								✓			1

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตาราง 4 (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย / ประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	กรมสุขภาพจิต (2546)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547)	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2547)	ปิยะพร ป้อมเกษตร์ (2550)	สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2552)	สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย (2553)	สมคะเน พิสัยพันธ์ (2555)	สุวรรณา แสงสุริยน (2556)	อรวรรณ แสนเย็น (2556)	ไพโรจน์ เดนดิเดช (2558)	รวมความถี่
9. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและสังคม								✓			1
10. การพัฒนาอย่างรอบด้าน								✓			1

จากตาราง 4 การสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดประสิทธิผลของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีค่าร้อยละ 50 หรือความถี่ 5 ขึ้นไป คือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาให้ 1) นักเรียนเป็นคนดี 2) นักเรียนเป็นคนเก่ง และ 3) นักเรียนมีความสุข

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ (Model)

1. ความหมายของรูปแบบ

มีผู้ให้ความหมายของรูปแบบ ดังนี้

รัตนะ บัวสนธ์ (2552, หน้า 124) ได้กล่าวถึงความหมายของรูปแบบ โดยจำแนกออกเป็น 3 ความหมาย ดังนี้ 1) แผนภาพหรือภาพร่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือนของจริง รูปแบบในความหมายนี้มักจะเรียกทับศัพท์ในภาษาไทยว่า “โมเดล” ได้แก่ โมเดลบ้าน โมเดลรถยนต์ โมเดลเสื้อ เป็นต้น 2) แบบแผนความสัมพันธ์ของตัวแปร หรือสมการทางคณิตศาสตร์ที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “Mathematical Model” และ 3) แผนภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบการทำงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ในความหมายนี้บางทีเรียกกันว่าภาพย่อส่วนของทฤษฎีหรือแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น รูปแบบการสอน รูปแบบการบริหาร รูปแบบการประเมิน เป็นต้น

อนุสิทธิ์ นามโยธา (2555, หน้า 72) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญที่เกี่ยวกับแนวทางวิธีการและกิจกรรมที่นำมาปฏิบัติเพื่อเป็นการสร้าง ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ที่สามารถอธิบายคุณลักษณะที่สำคัญที่ทำให้ง่ายต่อความเข้าใจในโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของปรากฏการณ์นั้นๆ

ทรงศักดิ์ กวานปรัชชา (2556, หน้า 16) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิดหรือแบบแผนแสดงการจัดโครงสร้างทางความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบนั้นๆ ช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจในข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ง่ายยิ่งขึ้น

วชิราวุธ ปานพรม (2556, หน้า 131) ได้กล่าวว่า รูปแบบการพัฒนา หมายถึง ชุดขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพื่อให้การดำเนินการบรรลุผลการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

สังข์ทอง รอญศึก (2556, หน้า 16) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ที่แสดงถึงการทำงานหรือกรอบความคิดด้านหลักการ วิธีการและหลักเกณฑ์ต่างๆ ของระบบที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

วาโร เพ็งสวัสดิ์ (2557, หน้า 185) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิดทางด้านหลักการ วิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่างๆ ของระบบที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้

Good (1973 อ้างถึงใน สุรพล พุฒคำ, 2545, หน้า 27) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบไว้ในพจนานุกรมการศึกษา 4 ความหมาย ดังนี้ 1) เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ 2) เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น การออกสียงภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ เป็นต้น 3) เป็นแผนภูมิหรือรูป 3 มิติ ซึ่งตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการ หรือแนวคิด และ 4) เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบหรือสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

Moskpwith and Wright (1979, p. 11 อ้างถึงใน พรพิมล ทนาบุตร, 2547, หน้า 51) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง รูปย่อหรือการแสดงแนวคิดให้เห็นลักษณะของระบบที่เป็นจริง สามารถปฏิบัติได้ จุดมุ่งหมายของรูปแบบ คือ การแบ่งวิธีการเพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมของระบบ เพื่อปรับปรุงวิธีการดำเนินงาน หรือถ้าเป็นระบบในอนาคตจะชี้ให้เห็นภารกิจย่อย และแต่ละองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน

Keeves (1988, p. 559) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง การแสดงโครงสร้าง เพื่อใช้ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร

จากความหมายที่กล่าวมา สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ให้เข้าใจง่ายยิ่งขึ้นและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้

2. ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบสามารถจำแนกออกได้หลายประเภท ซึ่งมีผู้จำแนกประเภทของรูปแบบ ดังนี้

Smith and Others (1980, p. 461) จำแนกรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

1.1 รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า

1.2 รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลองเครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือเครื่องฝึกหัดบิน เป็นต้น รูปแบบชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าแบบแรก

2. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) จำแนกออกเป็น

2.1 รูปแบบข้อความ (Verbal Model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) เป็นการใช้ข้อความปกติธรรมดาในการอธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงาน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น Bertalanffy (1968, p. 24 อ้างถึงใน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2557, หน้า 185) ผู้สร้างทฤษฎีระบบ กล่าวว่าการมีรูปแบบข้อความนั้น แม้บางครั้งจะเข้าใจยาก แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีรูปแบบเสียเลย เพราะอย่างน้อยก็เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบประเภทอื่นต่อไป

2.2 รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการ และโปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น

Keeves (1988, pp. 561–565) ได้จำแนกรูปแบบออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) เป็นรูปแบบเชิงกายภาพ ส่วนใหญ่ใช้ในด้านวิทยาศาสตร์ เช่น รูปแบบโครงสร้างอะตอมสร้างขึ้นโดยใช้หลักการเปรียบเทียบโครงสร้างของรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะที่คล้ายกันทางกายภาพ สอดคล้องกับข้อมูลและความรู้ที่มีอยู่ในลักษณะนั้นด้วย รูปแบบที่สร้างขึ้นต้องมีองค์ประกอบชัดเจน สามารถนำไปทดสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้และสามารถนำไปใช้ในการหาข้อมูลสรุปของปรากฏการณ์ได้อย่างกว้างขวาง เช่น รูปแบบจำนวนนักเรียนในโรงเรียน สร้างขึ้นโดยเปรียบเทียบลักษณะถังน้ำที่ประกอบด้วยท่อน้ำเข้าและท่อน้ำออก ปริมาณน้ำที่ไหลเข้าถังเปรียบเทียบได้กับจำนวนนักเรียน ที่เข้าโรงเรียนประกอบด้วยอัตราการเกิด อัตราการย้ายเข้า อัตราการรับเด็กอายุต่ำกว่าเกณฑ์ ส่วนปริมาณน้ำที่ไหลออกเปรียบเทียบได้กับจำนวนนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนเนื่องจากพ้นเกณฑ์การศึกษา การย้ายออก การจบการศึกษา สำหรับปริมาณน้ำที่เหลือในถังเปรียบเทียบได้กับจำนวนนักเรียนที่เหลืออยู่ในโรงเรียน เป็นต้น จุดมุ่งหมายของรูปแบบนี้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงจำนวนนักเรียนในโรงเรียน

2. รูปแบบเชิงข้อความ (Semantic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเพื่อเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาโดยใช้ภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพเพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น และใช้ข้อความในการอธิบายเพื่อให้เกิดความกระจ่างมากขึ้น แต่จุดอ่อนของรูปแบบประเภทนี้คือความชัดเจนแน่นอน ทำให้ยากแก่การทดสอบรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตามได้มีการนำรูปแบบนี้มาใช้กับการศึกษาเป็นจำนวนมาก เช่น รูปแบบการเรียนรู้ในโรงเรียน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

3. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหรือตัวแปร โดยใช้สัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะนำไปใช้ในด้านพฤติกรรมศาสตร์มากขึ้น โดยเฉพาะในการวัดและประเมินผลทางการศึกษา รูปแบบลักษณะนี้ส่วนมากพัฒนามาจากรูปแบบเชิงข้อความ

4. รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่มีแนวคิดสำคัญของรูปแบบคือ ต้องสร้างขึ้นจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหรือวิจัยที่มีมาแล้ว รูปแบบจะเขียนในลักษณะสมการเส้นตรง แต่ละสมการแสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างตัวแปร จากนั้นมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในสภาพการณ์ที่เป็นจริงเพื่อทดสอบรูปแบบ รูปแบบเชิงสาเหตุนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบระบบเส้นเดี่ยว (Recursive Model) เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรด้วยเส้นโยงที่มีทิศทางการเป็นสาเหตุในทิศทางเดียว โดยไม่มีความสัมพันธ์ย้อนกลับ และรูปแบบระบบเส้นคู่ (Non–Recursive Model) เป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร โดยทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรภายในตัวแปรหนึ่ง อาจเป็นทั้งตัวแปรเชิงสาเหตุและเชิงผลพร้อมกัน จึงมีทิศทางความสัมพันธ์ย้อนกลับได้

Steiner (1988) ได้จำแนกรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) แบ่งออกเป็น รูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น รูปแบบของเครื่องบินที่สร้างเหมือนจริง แต่มีขนาดย่อ และ รูปแบบสำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นรูปแบบจำลองที่ออกแบบไว้เพื่อเป็นต้นแบบผลิตสินค้า ต้องสร้างรูปแบบเท่าของจริงผลิตสินค้าตามรูปแบบนั้น

2. รูปแบบเชิงแนวคิด (Conceptual Model) แบ่งออกเป็น รูปแบบเชิงแนวคิดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นรูปแบบหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นหรือจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เช่น รูปแบบที่สร้างมาจากทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น และรูปแบบเชิงแนวความคิดเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายทฤษฎี หรือปรากฏการณ์ เช่น รูปแบบที่สร้างขึ้นจากทฤษฎีการคัดสรรตามธรรมชาติเพื่อนำไปอธิบายทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

จากการศึกษาประเภทของรูปแบบ สรุปได้ว่าการแบ่งประเภทของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการอธิบายรูปแบบนั้นๆ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

3. องค์ประกอบของรูปแบบ

มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบ ดังนี้

ทิศนา แขมมณี และคณะ (2548, หน้า 100–101) ได้สังเคราะห์รูปแบบงานวิจัยการปฏิรูปทั้งโรงเรียน พบว่า รูปแบบมีองค์ประกอบ 9 ประการ คือ 1) ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ 2) ความหมายและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ 4) ยุทธศาสตร์(Strategies) ของรูปแบบ 5) บริบทและตัวป้อน (Input) ของรูปแบบ 6) กระบวนการ (Process) ของรูปแบบ 7) ผลที่ควรจะได้รับ (Output) จากการใช้รูปแบบ 8) ประสิทธิผล ประสิทธิภาพ และคุณภาพของรูปแบบ และ 9) การนำรูปแบบไปใช้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549, หน้า 13–14) ได้สรุปถึงองค์ประกอบของรูปแบบไว้ 2 ส่วนสำคัญ คือ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ และกลไกของรูปแบบซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของรูปแบบเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้น คงอยู่ และล่มสลายของรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยได้ให้รายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ อาจมีวัตถุประสงค์เดียวหรือหลายวัตถุประสงค์ก็ได้ และจะมีขอบเขตกว้างหรือแคบก็ได้ ซึ่งหมายความว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งหมดก็ได้ ในการตั้งวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้นอาจจะกำหนดออกมาในรูปของเจตนารมณ์ที่จะดำเนินการหรือผลผลิตที่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ได้ และวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนี้จะเป็นเป้าหมายในการออกแบบกลไกการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

กลไกของรูปแบบเป็นองค์ประกอบของระบบงานที่มีความเป็นอิสระจากกันและกัน แต่ทำงานสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบคล้ายกันกับส่วนประกอบของเครื่องยนต์ที่ออกแบบไว้ให้เครื่องยนต์ทำงานตามวัตถุประสงค์ที่สร้างเครื่องยนต์นั้นขึ้นมา อย่างไรก็ตาม การออกแบบรูปแบบไม่ว่าจะเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งระบบองค์การหรืองานบางส่วนของระบบองค์การก็ตาม ผู้ออกแบบไม่สามารถที่จะออกแบบองค์ประกอบย่อยของระบบนั้นๆ ได้ทั้งหมด เพราะจะมีรายละเอียดและความซับซ้อนมากเกินไป ดังนั้นการออกแบบรูปแบบจึงกำหนดเฉพาะองค์ประกอบสำคัญของระบบนั้นๆ เท่านั้น โดยมีสมมติฐานว่า หากองค์ประกอบเหล่านั้นทำหน้าที่ตามที่ออกแบบไว้แล้ว การดำเนินงานขององค์การจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ที่กำหนดไว้ค่อนข้างจะแน่นอน

Brown and Moberg (1980, pp. 16–17) ได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นมาจากแนวคิดเชิงระบบ (System Approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach) กล่าวว่าองค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย 1) สภาพแวดล้อม (Environment) 2) เทคโนโลยี (Technology) 3) โครงสร้าง (Structure) 4) กระบวนการจัดการ (Management Process) และ 5) การตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)

สรุปได้ว่า การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าประกอบด้วยอะไร จำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์กันอย่างไร ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ ปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ ที่กำลังศึกษา ซึ่งจะออกแบบตามแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบนั้นๆ เป็นหลัก

4. ลักษณะของรูปแบบที่ดี

มีผู้กล่าวถึงลักษณะของรูปแบบที่ดี ดังนี้

วาโร เพ็งสวัสดิ์ (2557, หน้า 189) ได้กล่าวถึง รูปแบบที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงก็มีประโยชน์ในช่วงของการพัฒนารูปแบบ

2. รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้วถ้าปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ รูปแบบนั้นต้องถูกยกเลิก

3. รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้ชัดเจน

4. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ในเรื่องที่กำลังศึกษา

5. รูปแบบในเรื่องใด จะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้นๆ

ประเทศไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

5. **ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ**

มีผู้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ ดังนี้

กฤษณพล จันทร์พรหม (2548, หน้า 88) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงที่เหมาะสมสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย” โดยดำเนินการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริง โดยศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร ตำรา บทความวิจัย ฐานข้อมูล อินเทอร์เน็ตออนไลน์ทั้งในและต่างประเทศ และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเสมือนจริง 2) การสังเคราะห์รูปแบบองค์ประกอบ โครงสร้างของรูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริง โดยนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาสร้างเป็นรูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริง 3) การพัฒนารูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริง โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบเดลฟายเพื่อรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ 10 คน จำนวน 3 รอบ และ 4) การทดสอบความเหมาะสมของรูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้นในขั้นตอนที่ 3 มาจัดทำเป็นแบบสอบถามเพื่อนำไปสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบ หลังจากนั้นจึงกำหนดรูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงที่เหมาะสมสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

ชนกนารถ ชื่นเชย (2550, หน้า 72–79) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน” โดยดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการศึกษาต่อเนื่องสำหรับสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การนำข้อมูลจากการศึกษามาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อพัฒนาเป็นกรอบของรูปแบบในการจัดการศึกษาต่อเนื่องของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน 3) การศึกษาความเหมาะสมและเป็นไปได้ โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 19 คน โดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย และ 4) การตรวจสอบประสิทธิภาพและความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่พัฒนาขึ้นในขั้นตอนที่ 3 มาจัดทำเป็นแบบสอบถาม เพื่อนำไปใช้สำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเกี่ยวกับความเหมาะสมขององค์ประกอบของรูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่อง หลังจากนั้นจึงกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องจากองค์ประกอบที่พัฒนาขึ้น

ธนบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธนบุรี

พรจันทร์ พรศักดิ์กุล (2550, หน้า 163–175) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนที่บริหารงบประมาณแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” โดยดำเนินการวิจัยเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการงบประมาณ โดยการวิเคราะห์เอกสารและฐานข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต 2) การศึกษากระบวนการงบประมาณและการมีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณของสถานศึกษาที่ดำเนินการในปัจจุบัน โดยสอบถามความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษาและรองผู้อำนวยการสถานศึกษาที่รับผิดชอบงานงบประมาณ วิเคราะห์เอกสารงบประมาณของโรงเรียนและสอบถามความคิดเห็นของครูผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา 3) การจัดทำร่างรูปแบบกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนที่บริหารงบประมาณแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน 4) การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างรูปแบบ โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5) การปรับปรุงรูปแบบและนำเสนอรูปแบบกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนที่บริหารงบประมาณการใช้โรงเรียนเป็นพื้นฐาน

อัมพร พงษ์กังสนานันท์ (2550, หน้า 108–122) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต” โดยดำเนินการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างรูปแบบประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เทคนิคเดลฟายแบบปรับปรุง (Modified Delphi Techniques) และ 2) การประเมินรูปแบบ ประกอบด้วย การประเมินรูปแบบเพื่อศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปปฏิบัติในสถานศึกษา และการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนารูปแบบ

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2553, หน้า 24–25) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็ก โดยใช้ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การนำเสนอร่างกรอบแนวคิดการวิจัย 2) การรับรองกรอบแนวคิดการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 8 คน และ 3) การแสวงหารูปแบบการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็ก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

วาโร เพ็งสวัสดิ์ (2557, หน้า 192–195) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ ว่าการพัฒนารูปแบบแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การพัฒนารูปแบบ และ 2) การตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะสร้างหรือพัฒนารูปแบบขึ้นมาก่อนเป็นรูปแบบฉบับร่าง หรือรูปแบบตามสมมติฐาน (Hypothesis Model) โดยการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้วิจัยอาจจะศึกษารายกรณีหน่วยงานที่ดำเนินการในเรื่องนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งผลการศึกษาจะนำมาใช้ในการกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ ภายในรูปแบบ รวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรเหล่านั้น หรือลำดับก่อนหลังของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบ ดังนั้น การพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้จะต้องอาศัยหลักการของเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญ ซึ่งโดยทั่วไปการศึกษาในขั้นตอนนี้จะมีขั้นตอนย่อยๆ ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำสารสนเทศที่ได้มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นร่างกรอบความคิดการวิจัย

1.2 การศึกษาจากบริบทจริงในขั้นตอนนี้อาจจะดำเนินการได้หลายวิธีดังนี้

1.2.1 การศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินการในปัจจุบันของหน่วยงาน โดยศึกษาความคิดเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) ซึ่งวิธีศึกษาอาจจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสอบถาม การสำรวจ การสนทนากลุ่ม เป็นต้น

1.2.2 การศึกษาแนวคิดจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ วิธีการศึกษาอาจจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นต้น

1.2.3 การศึกษารายกรณี (Case Study) หรือพหุกรณี (Multiple Case Study) หน่วยงานที่ประสบผลสำเร็จ หรือมีแนวปฏิบัติที่ดีในเรื่องที่ศึกษา เพื่อนำมาเป็นสารสนเทศที่สำคัญในการพัฒนารูปแบบ

1.3 การพัฒนารูปแบบ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะใช้สารสนเทศที่ได้ในข้อ 1.1 และ 1.2 มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นกรอบความคิดการวิจัย เพื่อนำมาจัดทำร่างรูปแบบหรือที่เรียกว่ารูปแบบตามสมมติฐาน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

อย่างไรก็ตามในงานวิจัยบางเรื่องนอกจากจะศึกษาตามขั้นตอนที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยยังอาจจะศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบเดลฟาย (Delphi Technique) หรือการวิจัยเชิงอนาคต EDFR ในขั้นตอนการพัฒนารูปแบบก็ได้

2. การตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ ภายหลังที่ได้พัฒนารูปแบบในขั้นตอนแรกแล้ว จำเป็นที่จะต้องตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบดังกล่าว เพราะรูปแบบที่พัฒนาขึ้นถึงแม้จะพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎี แนวความคิดรูปแบบของบุคคลอื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมา แต่ก็เป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐาน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพตามที่มุ่งหวังหรือไม่ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริง หรือทดลองใช้รูปแบบในสถานการณ์จริงจะช่วยให้ทราบอิทธิพลหรือความสำคัญขององค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรต่างๆ ในรูปแบบ ผู้วิจัยอาจจะปรับปรุงรูปแบบใหม่โดยการตัดองค์ประกอบหรือตัวแปรที่พบว่าไม่มีอิทธิพล หรือมีความสำคัญน้อยออกจากรูปแบบ ซึ่งจะทำให้รูปแบบที่มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

การทดสอบรูปแบบอาจกระทำได้ใน 3 ลักษณะ ดังนี้

2.1 การทดสอบรูปแบบด้วยการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การทดสอบรูปแบบในบางเรื่อง ไม่สามารถกระทำได้โดยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการประเมินค่าพารามิเตอร์ของรูปแบบ หรือการดำเนินการทดสอบรูปแบบด้วยวิธีการทางสถิติ แต่งานวิจัยบางเรื่องนั้นต้องการความละเอียดอ่อนมากกว่าการได้ตัวเลขแล้วสรุป ซึ่ง Eisner (1976, pp. 192–193) ได้เสนอแนวคิดของการทดสอบหรือประเมินรูปแบบโดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีแนวคิด ดังนี้

2.1.1 การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จะเน้นการวิเคราะห์และวิจารณ์อย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่ถูกพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวโยงกับวัตถุประสงค์ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเสมอไป แต่อาจจะผสมผสานกับปัจจัยต่างๆ ในการพิจารณาเข้าด้วยกันตามวิจารณญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับข้อมูลคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเหมาะสมของสิ่งที่จะทำการประเมิน

2.1.2 รูปแบบการประเมินที่เป็นความเฉพาะทาง (Specialization) ในเรื่องที่จะประเมิน โดยที่พัฒนามาจากแบบการวิจารณ์งานศิลปะ (Art Criticism) ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญระดับสูงมาเป็น

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ผู้วินิจฉัย เนื่องจากเป็นการวัดคุณค่า ไม่อาจประเมินด้วยเครื่องมือวัดใดๆ และต้องใช้ความรู้ความสามารถของผู้ประเมินอย่างแท้จริง แนวคิดนี้ได้นำมาประยุกต์ใช้ในทางการศึกษาระดับสูงมากขึ้น ทั้งนี้เพราะเป็นองค์ความรู้เฉพาะสาขาผู้ที่ศึกษาเรื่องนั้นจริงๆ จึงจะทราบและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น ในวงการศึกษาจึงนิยมนำรูปแบบนี้มาใช้ในเรื่องที่ต้องการความลึกซึ้งและความเชี่ยวชาญเฉพาะสูง

2.1.3 รูปแบบที่ใช้ตัวบุคคล กล่าวคือ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยให้ความเชื่อถือว่าผู้ทรงคุณวุฒินั้นเที่ยงธรรม และมีดุลพินิจที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณาต่างๆ นั้น จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒินั่นเอง

2.1.4 รูปแบบที่ยอมให้มีความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามอัธยาศัยและความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่จะนำมาพิจารณาการบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ การเก็บรวบรวมข้อมูล การประมวลผล การวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ

2.2 การทดสอบรูปแบบโดยการสำรวจความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้อง มักจะใช้กับการพัฒนารูปแบบโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เมื่อผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบโดยใช้เทคนิคเดลฟายเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะทำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นในรอบสุดท้ายมาจัดทำเป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Ratting Scale) เพื่อนำไปสำรวจความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ สตับเฟิลบีม (Stufflebeam) และคณะได้นำเสนอหลักการประเมิน เพื่อเป็นบรรทัดฐานของกิจกรรมการตรวจสอบรูปแบบประกอบด้วยมาตรฐาน 4 ด้าน (สุวิมล ว่องวานิช, 2549, หน้า 54–56) ดังนี้

2.2.1 มาตรฐานความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) เป็นการประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง

2.2.2 มาตรฐานด้านความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) เป็นการประเมินการตอบสนองความต้องการของผู้ใช้รูปแบบ

2.2.3 มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety Standards) เป็นการประเมินความเหมาะสมทั้งในด้านกฎหมายและศีลธรรมจรรยา

2.2.4 มาตรฐานด้านความถูกต้องครอบคลุม (Accuracy Standards) เป็นการประเมินความน่าเชื่อถือ และได้สาระครอบคลุมครบถ้วนตาม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ความต้องการอย่างแท้จริง

2.3 การทดสอบรูปแบบโดยการทดลองใช้รูปแบบ การทดสอบรูปแบบโดยการทดลองใช้รูปแบบนี้ ผู้วิจัยจะนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมาย มีการดำเนินการตามกิจกรรมอย่างครบถ้วนผู้วิจัยจะนำข้อค้นพบที่ได้จากการประเมินไปปรับปรุงรูปแบบต่อไป

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างหรือพัฒนารูปแบบ และ 2) การตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิในการพัฒนารูปแบบ และการตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบใช้วิธีการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ โดยใช้การสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง

บริบทสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

1. **ข้อมูลทั่วไปของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สกลนคร เขต 3**

1.1 อำนาจหน้าที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 อยู่ภายใต้กำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 และตามกฎกระทรวงศึกษาธิการแบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

1.1.1 จัดทำนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น

1.1.2 วิเคราะห์และจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษา และหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษา และแจ้งจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

หน่วยงานต้นสังกัดรับทราบและกำกับตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว

1.1.3 ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.4 กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.5 ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.6 ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่างๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคลเพื่อส่งเสริม สนับสนุน การจัดและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.7 จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษา และประเมินผลสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.8 ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.9 ดำเนินการและประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.10 ประสานส่งเสริมการดำเนินงานของอนุกรรมการ และคณะทำงานด้านการศึกษา

1.1.11 ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กร หน่วยงานภาครัฐเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะสำนักงานผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการในเขตพื้นที่การศึกษา

1.1.12 ปฏิบัติหน้าที่อื่นเกี่ยวกับกิจการภายในเขตพื้นที่การศึกษาที่มิได้ระบุ ให้เป็นหน้าที่ของผู้ใดโดยเฉพาะหรือปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย

1.2 ที่ตั้ง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ตั้งอยู่ในศูนย์ราชการอำเภอวานรนิวาส เลขที่ 530 หมู่ 5 ถนนเดื่อเจริญ อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

1.3 พื้นที่บริการ

ประกอบด้วยเขตพื้นที่ปกครอง 4 อำเภอ คือ อำเภอวานรนิวาส อำเภออากาศอำนวย อำเภอบ้านม่วง และอำเภอคำตากล้า แบ่งการปกครองออกเป็น 35 ตำบล 435 หมู่บ้าน พื้นที่ 2,838 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 237,384 คน ประกอบด้วยชนพื้นเมืองหลายเผ่าพันธุ์ เช่น ไทยย้อ ไทยโย้ย ไทยลาว และภูไท

1.4 ข้อมูลพื้นฐาน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 มีโรงเรียนในสังกัดทั้งสิ้น 194 โรงเรียน ดังนี้ (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2557)

โรงเรียนประถมศึกษา	จำนวน 120 โรงเรียน
โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา	จำนวน 62 โรงเรียน
โรงเรียนเอกชน	จำนวน 12 โรงเรียน
รวมทั้งสิ้น	194 โรงเรียน

จำนวนโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำแนกตามขนาด

โรงเรียนขนาดเล็ก จำนวน 77 โรงเรียน (นักเรียน 1–120 คน)

โรงเรียนขนากลาง จำนวน 100 โรงเรียน (นักเรียน 121–540 คน)

โรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวน 5 โรงเรียน (นักเรียน 541–1,500 คน)

รวมทั้งสิ้น 182 โรงเรียน

จำนวนโรงเรียนเอกชน แยกประเภท

ระดับก่อนประถมศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน

ระดับก่อนประถมศึกษา–ประถมศึกษา จำนวน 2 โรงเรียน

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 1 โรงเรียน

ระดับอาชีวศึกษา จำนวน 5 โรงเรียน

รวมทั้งสิ้น 12 โรงเรียน

1.5 สภาพปัญหา/อุปสรรคด้านผู้เรียน

1.5.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระวิชาสุขศึกษา พลศึกษา การงานอาชีพและเทคโนโลยี ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ ทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

1.5.2 นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 3 อ่านหนังสือได้รู้เรื่องและสื่อสารได้ระดับ A ร้อยละ 53.61 และ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อ่านหนังสือได้รู้เรื่องและสื่อสารได้ระดับ 52.95

1.5.3 นักเรียนส่วนใหญ่ขาดทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ ทักษะการคิดแก้ปัญหา และทักษะชีวิต

1.5.4 นักเรียนบางส่วนมีพฤติกรรมเสี่ยงด้านยาเสพติด

1.5.5 นักเรียนบางส่วนขาดความตระหนัก เรื่อง คุณธรรม จริยธรรม ด้านวินัยความสามัคคี ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอเพียง ความมีจิตสาธารณะ จิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

2. ทิศทางการพัฒนาการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

2.1 วิสัยทัศน์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ คุณภาพผู้เรียนอยู่ในอันดับ หนึ่ง ใน สิบ ของประเทศ พร้อมก้าวสู่ประชาคมอาเซียนบนพื้นฐานของความเป็นไทย ภายในปี 2558

2.2 พันธกิจ

พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดการศึกษาให้ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความสามารถตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพัฒนาสู่มาตรฐานสากลด้วยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาล

2.3 ค่านิยม

มุ่งบริการ เหนือมาตรฐาน สู่ความเป็นเลิศ

2.4 เป้าประสงค์

เป้าประสงค์ที่ 1 นักเรียนระดับก่อนประถมศึกษามีพัฒนาการที่เหมาะสมตามช่วงวัยและได้สมดุล และนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกคนมีพัฒนาการเหมาะสมตามช่วงวัยและมีคุณภาพ

เป้าประสงค์ที่ 2 ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับโอกาสในการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และเสมอภาค

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

เป้าประสงค์ที่ 3 ครู ผู้บริหารสถานศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น มีทักษะที่เหมาะสม และมีวัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์

เป้าประสงค์ที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา มีประสิทธิภาพ และเป็นกลไกขับเคลื่อนการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่คุณภาพมาตรฐานสากล

เป้าประสงค์ที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบูรณาการการทำงาน เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม กระจายอำนาจและความรับผิดชอบสู่ศูนย์เครือข่าย สถานศึกษา และสถานศึกษา

2.5 ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกระดับทุกประเภท

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ขยายโอกาสเข้าถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึง ครอบคลุมผู้เรียน ให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ และมีคุณภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาระบบการบริหารจัดการ

(สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3, 2558, หน้า 21–24)

2.6 จุดเน้น

2.6.1 ประชากรวัยเรียนทุกคนต้องได้เรียน “ทุกคนต้องได้เรียน”

2.6.2 นักเรียนทุกคนต้องมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น “นักเรียนต้องมีความรู้”

2.6.3 นักเรียนทุกคน มีคุณธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ “นักเรียนมีคุณธรรม”

2.6.4 ครูทุกคนต้องมีแผนการจัดการเรียนรู้ สามารถพัฒนาการเรียนการสอน และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง “ครูคุณภาพ”

2.6.5 ครูใช้กระบวนการวิจัยพัฒนาคุณภาพนักเรียน “วิจัยปฏิบัติการ”

2.6.6 ผู้อำนวยการสถานศึกษาอำนวยการจัดการเรียนรู้ “ผู้บริหารคุณภาพ”

2.6.7 สถานศึกษาใช้แผนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพ “ใช้แผนเป็นเครื่องมือ”

2.6.8 สถานศึกษามีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็ง “สภานักเรียนเข้มแข็ง”

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

2.6.9 สถานศึกษามีระบบการนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพ “นิเทศภายใน 100%”

2.6.10 สถานศึกษาสะอาด สวยงาม และเป็นปัจจุบัน “โรงเรียนยิ้มได้” สถานศึกษามีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและมีคุณภาพ “ห้องสมุดมีชีวิต”

2.6.11 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีคุณภาพตามระดับมาตรฐานที่สูงขึ้น เทียบเคียงกับประเทศผู้นำด้านคุณภาพการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน “สำนักงานคุณภาพ”

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 3 อยู่ภายใต้กำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนในสังกัดทั้งสิ้น 194 โรงเรียน ดังนี้ (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2557) โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 120 โรงเรียน โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 62 โรงเรียน และ โรงเรียนเอกชน จำนวน 12 โรงเรียน จากสภาพปัญหาการด้านผู้เรียน พบว่า นักเรียนบางส่วนมีพฤติกรรมเสี่ยงด้านยาเสพติด ขาดความตระหนัก เรื่อง คุณธรรม จริยธรรม ด้านวินัย ความสามัคคี ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอเพียง ความมีจิตสาธารณะ จิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และได้กำหนดกลยุทธ์หนึ่งในการแก้ไขปัญหา คือ ส่งเสริมสนับสนุนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร